

DISKURZUS

A Batthyány Lajos Szakkollégium tudományos folyóirata

Gál Katalin

Médiaszabályozás jelentősége az 1918-as spanyolnátha és a COVID-19 járványok idején

Horváth Anna Kata

Hiszem, ha látom? – A bizonyítékok hitelességi válsága a deepfake korában

Horváth Zsolt – Békési Erik

A Bécsi Vételi Egyezmény elméleti alapvonalai a jogválasztás tükrében

Máté Anasztázia Margaréta

Jogegység vagy egyéni jogvédelem? A felülvizsgálati eljárás, mint rendkívüli perorvoslat dilemmái a Pp. módosításának tükrében

Nordai Alina Luca

Terítéken a diplomácia, avagy a gasztrodiplomácia, mint eszköz a nemzetközi kapcsolatok kialakításához

DISKURZUS

A SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMÁNAK TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA | GYŐR

TIZENÖTÖDIK ÉVFOLYAM | 2025/2. SZÁM.

KÉZIRAT LEZÁRVA | 2026. JANUÁR 1.

FŐSZERKESZTŐ | VIGH ESZTER ÉVA

OLVASÓ SZERKESZTŐ | FÜLÖP RÉKA CSENGE, KÓNYI LAURA, LEZSÁK DOROTI, SZABÓ JANA, TÓBIÁS SZABOLCS, VIGH ESZTER ÉVA

A KIADÓ KÉPVISELŐJE | DR. ÓSZE ÁRON

A BORÍTÓ DR. KESERŰ BARNA ARNOLD MUNKÁJA.

MINDEN JOG FENNTARTVA. BÁRMILYEN MÁSOLÁS, SOKSZOROSÍTÁS, ILLETVE ADATFELDOLGOZÓ RENDSZERBEN VALÓ TÁROLÁS A KIADÓ ELŐZETES ÍRÁSBELI HOZZÁJÁRULÁSÁHOZ VAN KÖTVE.

MEGJELENIK | FÉLÉVENTE

FELELŐS KIADÓ | SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUMA

CÍM | 9026 GYŐR, ÁLDOZAT UTCA 12.

HONLAP | [HTTP://BLSZK.SZE.HU](http://BLSZK.SZE.HU)

ISSN | 2062–5715 (NYOMTATOTT)

ISSN | 2064–6992 (ONLINE)

© BATTHYÁNY LAJOS SZAKKOLLÉGIUM, 2026.

© A SZERZŐK, 2026.

E KÖTET AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA MEGBÍZÁSÁBÓL A NEMZETI KULTURÁLIS
TÁMOGATÁSKEZELŐ ÁLTAL MEGHIRDETETT NEMZETI TEHETSÉG PROGRAM KERETÉBEN
AZ NTP-SZKOLL-25-0059 KÓDSZÁMÚ PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSBÓL VALÓSULT MEG.

TARTALOM

GÁL KATALIN

Médiaszabályozás jelentősége az 1918-as spanyolnátha és a COVID-19 járványok idején.....4

HORVÁTH ANNA KATA

Hiszem, ha látom? – A bizonyítékok hitelességi válsága a deepfake korában.....11

HORVÁTH ZSOLT – BÉKÉSI ERIK

A Bécsi Vételi Egyezmény alapvonalai a jogválasztás tükrében.....19

MÁTÉ ANASZTÁZIA MARGARÉTA

Jogegység vagy egyéni jogvédelem? A felülvizsgálati eljárás, mint rendkívüli perorvoslat dilemmái a Pp. módosításának tükrében.....25

NARDAI ALINA LUCA

Terítéken a diplomácia, avagy a gasztrodiplomácia, mint eszköz a nemzetközi kapcsolatok kialakításához.....33

MÉDIASZABÁLYOZÁS JELENTŐSÉGE AZ 1918-AS SPANYOLNÁTHA ÉS A COVID-19 JÁRVÁNYOK IDEJÉN

A 2019 végén terjedésnek induló koronavírus és az első világegés idején megjelenő spanyolinfluenza járvány megállítása is hatalmas kihívást állított az emberiség elé. A cikk a tömegkommunikáció és a jogi szabályozás kritikus kapcsolatát vizsgálja a két világvárvány kontextusában. Bár a technológiai háttér egy évszázad alatt radikálisan megváltozott, az információáramlás arányos szabályozásának sérelme mindkét esetben súlyosan hátráltathatja a járvány elleni fellépést. A tanulmány mindkét pandémia kontextusában megvizsgál egy-egy nehézséget okozó problémát és azok jogi szabályozással való kapcsolatát, melynek szemléltetésére a DORA brit védelmi törvény és a Fake News jelenség példáit hozza fel.

Kulcsszavak: tömegkommunikáció, média, spanyolnátha, COVID-19, cenzúra, rémhírterjesztés, alapjogok korlátozása, arányosság elve.

BEVEZETŐ

Még mindenkiben frissen élnek a COVID-19 járvány emlékei, mintha csak ma reggel olvasta volna őket egy napilapban. Vitathatatlan: a koronavírus örök nyomot hagyott a világban, éppen úgy, mint az alig egy évszázaddal korábban dúló 1918-as spanyolnátha. Mindkét járvány legyőzése komoly erőfeszítéseket, egységes fellépést és hatalmas áldozatokat kívánt az emberiségtől. Bár a technikai fejlettség a két pandémia idején rendkívül eltérő volt, a gyors, pontos, tömegeket elérő információáramlás kiemelten fontosnak bizonyult, hiszen a társadalom tagjainak folyamatos tájékoztatása segítette őket a járványügyi szabályok betartásában és megfelelő alkalmazásában.

Ezen igények esetében az információk továbbítására a legmegfelelőbb a tömegkommunikáció, amely során egy központi forrás nagyszámú, heterogén közönséghez juttatja el az információt. A média a tömegkommunikációs eszközök és az őket működtető intézmények összességének gyűjtőfogalma.¹ A sajtó egy tömegkommunikációs eszköz, nemcsak a sajtótermékek képezik a részét, hanem maga a tevékenység, illetve az azt elvégző szervezet – például egy kiadó. A sajtótermék pontos jogi definíciója a hatályos magyar jogban a médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 203.§ (50.) bekezdésben található.² A definíció sajtóterméknek minősíti a napilapokat, a más időszaki lapok egyes számait, az internetes újságokat és hírportálokat.

Elmondható, hogy az 1918-as spanyolinfluenza, illetve a 2019-es koronavírusjárvány alatt is aktívan használták a sajtótermékeket a gyors és pontos kommunikáció érdekében. Erre is példa a fennmaradt újságok hasábjai, a számtalan ma is keringő cikk az online hírportálokon. Ugyan a két járvány között száz év telt el –, amely alatt a technológia robbanás-szerűen fejlődött – mindkét esetben megfigyelhető, hogy ez a jól működő eszköz, illetve a nagyközönség tájékoztatása is akadályokba ütközött. A következőkben mindkét vizsgált járványhoz kapcsolódó egy-egy ilyen akadályt kívánok bemutatni, illetve azt, hogy a jog milyen szerepet tölthet be ezek szabályozását tekintve.

1. A CENZÚRA MEGJELENÉSE ÉS HATÁSA A SPANYOLNÁTHA IDEJÉN

A spanyolnátha 1918-as megjelenésekor az első nagy világegés még javában zajlott, így a sajtó minden figyelmét a világháború eseményei kötötték le. A sajtó erőteljes cenzúra alá vetése világszerte több hadviselő államban is jelen volt. Sokak szerint ezen intézmény volt az egyik oka annak is, hogy a spanyolnátha – főleg annak korai hullámai – könnyedén és gyorsan terjedtek.

A cenzúra meghatározása leginkább úgy írható le, mint a véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozás, annak korlátozása, melyet jellemzően a kormányok vagy más hatalmi szervek vezetnek be, hogy

¹ HORVÁTH DÓRA, NYÍRŐ NÓRA, CSORDÁS TAMÁS (szerk.): *I.I. Média, in Médiaismeret Reklámeszközök és reklámhordozók* (elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/dj151m_9/, letöltve:2025.szeptember 5.)

² A médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010.évi CLXXXV. törvény 203.§ (50.) bekezdés

egy közlés tartalmát megváltoztassák vagy megakadályozzák annak terjesztését.³ A történelem folyamán a cenzúra nem volt ritka, a sajtótermékek megjelenésével és elterjedésével a sajtó kiemelten fontos szerepűvé vált. Egyesek a „negyedik hatalmi ágnak” is tekinthették, mivel ez volt az az eszköz, amellyel az egyre inkább erősödő polgári réteget befolyásolni lehetett. Erejét felismerve az abszolutista államalakulatok is gyakorta éltek a cenzúra eszközével, így kontrollálva az információáramlást a sajtón keresztül. A 19. század során a legtöbb európai államban letették a polgári jogállam alapköveit, amelyekben kiemelt szerepet kapott az alapjogok tisztelete és védelme. A jogállamiság törvényi keretek közé szorította az államvezetés működését, amelynek kötelességévé vált biztosítani polgárai számára az alapjogokat. A témát tekintve kiemelkedő jelentőséggel bír ezek közül a véleménynyilvánításhoz és a szólásszabadsághoz való jog, illetve a sajtószabadság és a tájékozódáshoz való jog. Ezek megnyilvánulásai a sajtó demokratikus nyilvánossága és a tömegtájékoztatás, amelyekre azonban az állam és a hadsereg vezetősége veszélyforrásként kezdett el felfigyelni, különösen az első világhégest megelőzően. Ekkor az alkotmányos fejlődés egy újabb fontos mérföldköveként az államok megalkották saját különleges jogrendi szabályozásaikat – hivatkozva az *inter arma silent leges* elvére.⁴ Ezen szabályozások lényege, hogy a különleges jogrend idején az alapjogok részleges korlátozása megengedett, de azok teljes felfüggesztésére sohasem kerülhet sor, sarkalatos része volt a sajtószabadság és a tömegtájékoztatás korlátok közé szorítása. Az első világháború kitörésével a hadviselő országokban sorban léptek hatályba a helyenként eltérő szabályozást érvényesítő különleges jogrendek, a cenzúra mértéke így rendkívül eltérő volt, melynek több oka is volt: az állam politikai berendezkedése, a földrajzi helyzete, sajtókultúrája.

Noha hazai viszonylatban is született szabályozás, az árnyaltabb szemléltetés érdekében a következőkben Nagy Britannia példáján keresztül mutatom be, hogy a jogállamok korai különleges jogrendek által bevezetett cenzúrája milyen hatással volt a spanyolnátha okozta járványügy alakulására, milyen módon befolyásolta az alapjogok érvényesülését, illetve ismertetem álláspontom, hogy a hatályos jogforrások fényében indokolt volt-e a szigorú információvisszatartás a spanyolinfluenza esetében.

A világháború kirobbanásakor a brit parlament elsődleges feladatának látta, hogy hatékony felhatalmazást adjon a kormánynak a birodalmat fenyegető veszély elhárításához, így 1914. augusztus 8.-án elfogadta a védelmi törvényt, azaz a Defence of the Realm Act-et (továbbiakban: DORA). A DORA által a kormányzat meghatározhatta azon tilalmazott információk körét, melyekről senki sem rögzíthetett és tehetett közzé adatokat. Amennyiben valaki mégis közétett ilyet a sajtón keresztül, az a DORA értelmében bűncselekményt követett el, bíróság elé állították.⁵ A háború folyamán több a cenzúrát segítő és erősítő intézmény jött létre, mint például a Press Bureau vagy a War Office. A lapok és tulajdonosaik megosztó véleménnyel fogadták a cenzúrát és annak intézkedését. A kormány ugyan megkésve, de fellépett a sajtótilalmakba ütköző külföldi sajtótermékek ellen is. 1917-től az ilyen lapokat elkobozták és megsemmisítették. 1918-ban a propaganda is megerősödött, miután Lord Northcliffe-et⁶ nevezték ki annak élére. A brit kormány a hazai fronton zajló propagandával a kormánysszimpatizáns újságtulajdonosokat bízta meg.⁷

Kezdetben nyoma sem volt a spanyolnáthának a brit sajtóban – noha a vírus már sebesen terjedt, – továbbra is szigorúan korlátozták a megjelenő tartalmakat. Az egészségügyi beszámolókat veszélyesnek tartotta a brit vezetés, így a DORA által tilalmazott információ volt. Nemcsak a külső ellenségektől, hanem lakosság pánikjától is tartva az orvosi jelentéseket és katonai egészségügyi adatok nagyrészt titkosították, közlésüket tiltották. Azonban ez nem tarthatott sokáig, mivel a semleges Spanyolország sajtója hamar az új betegségtől zengett. A spanyol lapok nyíltan tudósítottak a járvány súlyosságáról, s hiába vizsgálta felül a brit cenzúra a külföldről szállított lapokat, többé nem lehetett titkolni a spanyolnátha jelenlétét az európai hadszíntéren és a hátszágban. Ekkor a még hadban álló brit vezetés a sajtót felhasználva igyekezett elkerülni a tömeghisztéria kitörését, a Daily Mail és más kormánysszimpatizáns lapok is 1918. júniusában több olyan cikket jelentettek meg, szerint az újkeletű betegség sem rosszabb, mint más meghűléses betegségek.⁸ Ám a

³SCHAUER, FREDERICK: *Free Speech: A Philosophical Enquiry*, 1982, Cambridge University Press, New York, 81.

⁴KELEMEN ROLAND: Sajtórendészet különleges jogrend idején: Az első világháborús különleges sajtórendészet a külföldi és a hazai szabályok és gyakorlat tükrében, in *In Medias Res*, 2020/2.szám, 280.

⁵Uo. 280.

⁶Alfred Harmsworth Northcliffe első lordja több kiemelkedő lap tulajdonosa is volt, mint például a Daily Mail, Evening News, illetve a The Times.

⁷HONIGSBAUM, MARK: *Regulating the 1918–19 Pandemic: Flu, Stoicism and the Northcliffe Press* (elérhető: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3867839/?utm_, letöltve: 2025.szeptember 3.)

⁸HONIGSBAUM, MARK: *Regulating the 1918–19 Pandemic: Flu, Stoicism and the Northcliffe Press* (elérhető: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3867839/?utm_, letöltve: 2025.szeptember 3.)

második – őszi – hullám idején ez a hozzáállás megváltozott, egyre több helyen tört meg a cenzúra, az idő múlásával megjelentek a spanyolinfluenza súlyosságát valóban tükröző cikkek. A kormány a járványt a propagandájában is megjelenítette, az influenza elleni küzdelmet a hazafias kötelességként ábrázolta, mellyel a lakosság segíti a frontot.⁹ A járvány korai időszakában elbogatellizált kijelentések visszaütöttek a későbbi járványkezelés során, a lakosság egy része bizalmát veszítette a sajtóban és a kormányzati kommunikációban, vagy nem vették komolyan az intézkedéseket, így a megbetegedések hamar tömegesség váltak. Sok fontos adatot homály fedett, így számtalan dezinformáció és pletyka ütötte fel a fejét a spanyoljárvánnyal kapcsolatban. Ezek több megbetegedéshez, magasabb mortalitáshoz vezettek.

Ezen szörnyűségek után felmerül a kérdés, hogy egy olyan jogállamban, mint az Egyesült Királyság, hogyan betegedhettek meg emberek ezrei feltehetően azért, mert nem tájékoztatták őket megfelelően a járvány terjedéséről, annak lefolyásáról és veszélyességéről? Meglátásom szerint ennek fő eredője a DORA szabályozása.

A DORA a kormány számára tökéletes eszköz volt a hadviselés érdekeit szolgáló cenzúra megteremtésére a háborús időkben, azonban a spanyoljárvány tekintetében véleményem szerint átlépték azt az elvi határt, amely a különleges jogrendek alapját képezi, illetve a ma hatályos jogforrásokkal is erős kontrasztban áll. Olyannyira, hogy szinte már jogállamisággal szembemenőnek, alapjogokat semmibe vevőnek tűnhetnek a járványügy kontextusában a DORA rendelkezései. Ahhoz, hogy azonban ezt az éles ellentétet feloldhassuk, megérthessük, hogy a spanyolnátha esetében a cenzúra miért volt hátrányos, illetve, hogy az eredetileg a polgárok védelmére szolgáló DORA hogyan vált a járvány futótűszerű terjedésének felelősévé, meg kell vizsgálnunk a brit állam sajátos jogállamiságát. Az Egyesült Királyság már 1918-ban jogállamnak volt tekinthető, azonban szemben a kontinentális államokkal nem rendelkezik a mai napig sem írott alkotmánnyal. A brit jogállamiságot megalapozó *rule of law* elvet, illetve az alapjogokat különálló törvények biztosítják. Az utóbbiakat azonban szuverenitása okán a parlament korlátozhatja, ahogyan ezt a DORA megalkotásával, elfogadásával és hatályba léptetésével is tette. Továbbiakban az elemzésünkhöz fontos, hogy két idősíkot különböztessünk meg: az 1. idősíkat a DORA hatálya 1914-1919 között, illetve a 2. idősíkat, amely napjainkat jelenti. Elemzés során ezt a két idősíkot közelítve fogunk tudni eljutni a konklúzióra. Az első idősíkon a DORA egyáltalán nem jogellenes, hiszen törvényes úton jött létre a szuverén parlament által. A Defence of the Realm Act – ahogyan azt a jogforrás 29. fejezet, 1. szakasz a)-b) pontja leírja – a háborús helyzetben a hadviselés sikerét, illetve a közrendet volt hivatott védeni a cenzúrája által. Büntetni rendeli az olyan cselekedeteket, amelyek során valaki kapcsolatba lép az ellenséggel, azzal a céllal, hogy azt hadviselés szempontjából fontos információkkal. Emellett az a) pont rendelkezik azok büntetendőségéről is, akik „bármilyen más” céllal szereznek információt, és ezzel veszélyeztetik a fegyveres erők műveleteinek sikerét.¹⁰ Értelmezésem szerint valószínűsíthető, hogy a brit kormány az egészségügyi helyzetre – vagyis a járvány terjedésére – vonatkozó adatokat is ilyennek tekintette, így annak közlését a nagynyilvánosság számára megtagadta. Kiemelendő, hogy a DORA által a brit kormány az úgynevezett *blanket censorship*-et alkalmazta, amelynek lényege, hogy minden olyan információra kiterjed, amely akárcsak lehetséges veszélyforrást jelenthet.¹¹

A második idősíkon a brit hatályos jog szempontjából két kiemelkedő jogforrás áll, melyek biztosítják az alapvető jogokat, köztük kiemelten a szólásszabadsághoz és a tájékozódáshoz való jogot. Ezen források az Emberi Jogi Európai Egyezmény (European Convention on Human Rights, röviden EJEE) 10. cikke, illetve az 1998. évi emberi jogi törvény (Human Rights Act, Egyesült Királyság) 10. cikke. A két szabályzás tartalmát tekintve rendkívüli hasonlóságot mutat, de akadnak kisebb, megfogalmazásbeli eltérések. Mindkét jogforrás 1) pontja biztosítja a véleménynyilvánítás szabadságát, valamint az információk fogadásának és közlésének szabadságát – vagyis a tájékozódáshoz való jogot. Ezt követően a jogforrások 2) pontja azonban meghatározza azt is, hogy ezek esetenként korlátozhatók.^{12,13} Azonban szemben a DORA-val, az EJEE-ben, illetve a Human Rights Act esetében is a jogforrás a korlátozás egyik feltételeként jeleníti meg az arányosság elvét. Ugyan egyik szabályozás sem tartalmazza explicit módon az elvet, azonban implicit módon felfedezhető az olyan

⁹ATHUKORALA, PREMA-CHANDRA, ATHUKORALA, CHATURICA: The 1918–20 Influenza Pandemic: A Retrospective in the Time of COVID-19, in *Elements in Development Economics*, 2022, Cambridge University Press, Cambridge, 26-32.

¹⁰ A birodalom védelméről szóló 1914. évi törvény (Defence of the Realm Act), 29. § (1) a)-b) bekezdés.

¹¹ H. M. STATIONERY OFFICE: *Defence of the Realm Manual. Regulation 27*, 1918, H. M. Stationery Office, London.

¹²Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. évi európai egyezmény (a továbbiakban: EJEE), 10. cikk.

¹³Az emberi jogi törvényről szóló 1998. évi brit törvény (Human Rights Act 1998), 12. §.

szófordulatokban, mint például a „a törvény határoz meg”,¹⁴ vagy az „amelyek szükségesek egy demokratikus társadalomban”.¹⁵ Az arányosság elve jelen esetben azt hivatott elérni, hogy amennyiben az állam rákényszerülne a cenzúra alkalmazására – és ezáltal a szólásszabadság és tájékozódáshoz való jog, mint alapjogok korlátozására – az intézkedés mértékének és a visszatartott információ tényleges veszélyességének proporcionálisnak kell lennie.

Amennyiben a két idősíkot közelítjük és a jogállami mércét ma szemügyre vesszük, akkor láthatjuk, hogy a DORA ugyan nem jogellenes, de a *blanket censorship* alkalmazása a spanyoljárvány alatt aránytalannak tekinthető, mivel mindent cenzúrázott, amelyet feltételezett, hogy veszélyes információ lehet, függetlenül attól, hogy az valóban veszélyeztette-e a hadviselést és a közhangulatot. Ebből vontam le következtetéseimet: először is elemzésem szerint a DORA cenzúrája ugyan törvényesnek tekinthető, ám aránytalanul korlátozottan járt el. A járvánnyal kapcsolatos információk visszatartásával azonban nemcsak a törvényesen korlátozott alapjogokat érintette, hanem közvetlenül veszélyeztette az élethez való jogot, azáltal, hogy tájékoztatás hiányában a lakosság először nem tudott a spanyolinfluenzáról, majd később nem kapott megfelelő tájékoztatást a járvány elleni védekezésről. A DORA saját szövegezése tartalmazza a cenzúra által elérni kívánt célját: a közbiztonság és az ország védelmének biztosítását. Azonban eme cél a spanyolnátha kontextusában megdőlt, hiszen a DORA biztosította cenzúra – amely visszatartott járványügyi információkat – nem szolgálta a közbiztonságot, hanem egyenesen rontotta azt.

A brit helyzet nem volt egyedi eset, számtalan más hadviselő jogállam – köztük hazánk is – esett ugyanebbe az általam feltételezett hibába. A háborús helyzet miatt a tömegkommunikáció túlszabályozottá vált, az új veszélyt – vagyis a járványt – nem elég, hogy későn észlelték az államvezetések, de a világháború miatt uralkodó bizalmatlanság, a katonák harci kedvének megtartása miatt, illetve a hátszágokban uralkodó egyre forróbb hangulat okán a spanyolnátha jelenlétét nem merték közzétenni. Ez azonban nem menti fel az államvezetéseket a tévedésük alól, és a jövőre tekintettel megfogalmazható: tájékoztatni kell az embereket a köztük járó veszélyekről, hogy felkészülhessenek rá. Hiszem, hogy a megfelelő kommunikációval elkerülhető lett volna, hogy ennyi megbetegedés történjen.

2. AZ ÁLHÍR ÉS RÉMHÍR TERJEDÉSE A COVID-19 JÁRVÁNY ALATT

A COVID-19 járvány megjelenésének híre hamarabb terjedt, mint maga a vírus. Ez egyértelműen köszönhető az Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization, röviden WHO), mint az államokat folyamatosan tájékoztató szervnek, illetve a globalizációnak és a technológiai fejlettségének. A telekommunikáció fejlődésével, az internet megjelenésével az információáramlás felgyorsult, szabályozása a jogalkotó számára nehezebbé vált. Ugyanis ezen új felületek napjainkban mindenkinek, felületet biztosít arra, hogy adatokat osszon meg a nagyközönséggel. Gondoljunk csak a tömérdek mennyiségű Facebook és Instagram posztra, vagy a soha véget nem érő TikTok foryou oldalakra, melyeket naphosszat görgetünk. Ezek mind lehetőséget biztosítanak nekünk, hogy éljünk a szólásszabadságunkkal és a tájékozódáshoz való jogunkkal. Azonban elterjedésükkel a jogalkotónak hamar rá kellett döbbeni, hogy ezek is jogi szabályozást igényelnek – különösen a felhasználók érdekében és védelmében, állami és nemzetközi szinteken is. Ezen új szabályozás kialakulása önmagában is megérdemelné egy külön írást, azonban az én figyelmem a témán belül a COVID-19 járványra irányult. Már a járvány idején is hamar nyilvánvalóvá vált számomra, hogy nem minden esetben lehet megbízni a koronavírusról szóló információmorzsáknak az interneten, különösen a közösségi oldalakon terjedő, hozzá nem értő emberek által közölt híreszteléseknek. Akkor még fel sem fogtam, hogy egy ilyen súlyos válsághelyzetben milyen nagy veszélyt is jelentenek ezek. A következőkben személtetem, hogy mi a különbség az álhír, a dezinformáció és a rémhírt fogalma között, majd bemutatom a FAKE NEWS jelenségre adott hazai törvényhozói választ, vagyis az ezek terjesztésére vonatkozó jogszabályokat.

Az álhír, dezinformáció és rémhír fogalma szorosan összefonódik, azonban köztük különbség fedezhető fel, amely szabályozásukra is hatással van. Az álhír „híreken alapuló információk szándékos meghamisítása és kitalálása azzal a céllal, hogy kárt okozzon és megtevéssze az embereket”.¹⁶ Kiemelendő, hogy az álhír terjesztése – káros hatásai ellenére – közvetlenül nem minden esetben büntethető, viszont gyakran képezi a dezinformáció részét.

¹⁴EJEE, 10. cikk.

¹⁵EJEE, 10. cikk.

¹⁶ *Misinformation and Disinformation: Thinking Critically about Information Sources: Definitions of Terms*, CSI Library, (<https://library.csi.cuny.edu/misinformation/definitions>, letöltve: 2025. augusztus 26.)

„A dezinformáció olyan hamis vagy pontatlan információ, amelyet szándékosan terjesztenek, azért, hogy félrevezessenek és/vagy megtéveessenek.”¹⁷ Célja sok esetben politikai, ezáltal próbálják manipulálni a közvéleményt, de nem ritka a károkozásra irányuló törekvés sem. Leggyakrabban az álhír, manipulált kép/video vagy hamis statisztika formájában jelenik meg. A társadalomra ártalmassága abban rejlik, hogy amellett, hogy kár okozására alkalmas eszköz, közvetlen veszély okozására is alkalmas. A maszkviselés esete remekül illusztrálja ezt: a terjedő tévhitek okozta helytelen maszkviselés miatt a betegség könnyen továbbterjedhetett.

A rémhír terjesztésének tényállását a hatályos magyar Büntető Törvénykönyv (továbbiakban: Btk.) is tartalmazza.¹⁸ A Btk. 337.§ (1) bekezdése a rémhírterjesztés megvalósulásához több feltételt köt, melyek a rémhír definícióját is adják, vagyis: nagy nyilvánosság előtt, közveszéllyel összefüggésben valótlan vagy valós tény elferdítése, amely így zavarkeltésre alkalmas. A rémhír célja egyértelműen a pánikkeltés és ezáltal közveszély előidézése, a Btk. három évig terjedő szabadságvesztéssel bünteti.

Ugyanezen szakasz (2) bekezdése a COVID-19 járvány idejére hirdetett különleges jogrend során alkotott COVID-specifikus rendelkezések eredménye. A járványhelyzet során a korábbi időkhöz képest a rémhírterjesztés megsokszorozódott, a közösségi média platformjai pedig tökéletes eszközzel szolgáltak az otthon ülő elkövetők számára. Ennek a problémának a megoldását a jogalkotó tudta igazán a kezébe venni, és Felhatalmazási törvénnyel kiegészítette a Btk.337.§-t a (2) bekezdéssel. Érdemes megvizsgálni a bekezdés szövegezését, mert a jogalkotó nemcsak a rémhírterjesztést teszi vele súlyosabban büntetendővé, hanem kiterjeszti azt a dezinformációk terjesztésére is a diszpozícióban alkalmazott kifejezésekkel: „[...]olyan valótlan tény vagy való tény oly módon elferdítve állít vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa [...]”.¹⁹ Ugyanis a rémhírterjesztésének a tényállása az (1) bekezdés alapján csupán az emberek nagyobb csoportjában való zavar vagy nyugtalanságkeltésre terjed ki, a közvetlen veszély okozására nem. Ezzel szemben a dezinformációk terjesztése járványhelyzet idején közvetlenül az élethez való jogot veszélyeztetik azáltal, hogy a valótlan információk áramoltatásával akadályozza a járvány elleni védekezés eredményességét.

A járványhelyzet során a dezinformációk terjesztése ellen a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság is fellépett az irányelvein keresztül, melynek be nem tartása esetén először közigazgatási lépésként az elkövető figyelmeztetésére került sor, illetve adminisztratív szankciókra, amennyiben ez nem volt hatásos, úgy a Btk. 337.§ (2) bekezdés alapján büncselekmény valósult meg és büntetőjogi eljárás indult.²⁰

A dezinformációk terjedését az Európai Unióban a járvány megjelenésének idején egy, az online platformok, vezető közösségi hálózatok, illetve a hirdető és a reklámpia képviselőinek megállapodása alapján létrehozott önszabályozó gyakorlati kódex szabályozta. A résztvevők önkéntes alapon önszabályozási szabályokat fogadtak el, hogy csökkentsék az álhírek és a dezinformációk terjengését felületeiken. A Gyakorlati Kódexet aláírta a Facebook, Google, Twitter, Mozilla, a hirdető és reklámpia, a Microsoft és a TikTok is. Az aláírást követő évben önkéntes alapon jelentést is tettek ezek a résztvevők, bemutatva hogyan haladtak a célkitűzéseik megvalósításával.²¹ A koronavírus járvány alatt az Európai Bizottság közzétette a gyakorlati kódexet aláíró platformok első jelentéseit. Ezek pozitívan számoltak be, az önszabályozó gyakorlati kódex sikeresnek bizonyult a dezinformációk visszaszorításának terén. A platformok „ingyenes COVID-dal kapcsolatos hirdetési felületet biztosítottak a kormányzati és egészségügyi szervezetek számára”²² és a felhasználókat igyekeztek ezek felé terelni. Például a Google Keresés során kiemelt figyelmet kaptak az uniós tényellenőrző szervek által közzétett cikkek, így elsőként ugrottak fel a felhasználók számára a kereséskor.²³

¹⁷ SHU KAI, WANG SUHANG, LEE DONGWON, LIU HUAN: *Mining Disinformation and Fake News: Concepts, Methods, and Recent Advancements*, in *Disinformation, Misinformation, and Fake News in Social Media: Emerging Research Challenges and Opportunities*, 2020, Springer Cham, 1–19.

¹⁸ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

¹⁹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 337.§ (2.) bekezdés

²⁰ DR. MONORI ZSUZSANNA ÉVA: A szólásszabadság korlátozása a büntetőjog eszközeivel I. – Az álhír, mint büncselekmény, in *Médiatanács, Médiatudományi Intézet*, 2021. január 28 (elérhető: https://mtmi.hu/cikk/a-szolasszabadsag-korlatozasa-a-buntetojog-eszkozeivel-i-az-alhir-mint-buncselekmeny?utm_letoltve=2025.szeptember1.)

²¹ European Commission: *Code of Practice on Disinformation*, European Union, (elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation>, letöltve: 2025. szeptember 1.).

²² EUROPEAN COMMISSION: *First baseline reports – Fighting COVID-19 disinformation Monitoring Programme*, 2020, (elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/first-baseline-reports-fighting-covid-19-disinformation-monitoring-programme>, letöltve: 2025. szeptember 1.)

²³UO.

Joghallgatói szemmel nézve, meglátásom szerint a COVID-19 járvány során különösen odafigyeltek az államok és a különböző nemzetközi szervek a FAKE NEWS jelenségre. Azonban az erőfeszítések ellenére is sok dezinformáció és rémhír terjedt a köztudatban, kiemelten az internetes felületeken. A jövőben egy járványhelyzet idején nem csak terjedő betegség veszélyeire érdemes felhívni a lakosság figyelmét, hanem arra is, hogy igyekezzenek a megfelelő forrásokból tájékozódni, ezen forrásokat pedig érdemes minél jobban promotálni, hogy biztosan mindenkire a valós információk juthassanak el.

SUMMA SUMMARUM

Összefoglalva álláspontom szerint a médiának kiemelt szerepe van egy súlyos járványhelyzet esetében, hiszen a gyors és pontos információáramláshoz a tömegkommunikáció a legjobb eszköz. Mind a megelőzésben, mind pedig a pandémia legyőzésében fontos szerepe van a médiának. Azonban ezen kiemelten hasznos eszköz megfelelő használatához szükség van annak jogi szabályozására. A fent bemutatott példák mutatják, hogy a jogalkotónak kiemelten fontos szem előtt tartania a szabályozás megalkotásakor az arányosság elvét, hogy az általa alkotott jogforrás felállítsa a szükséges korlátokat, ugyanakkor figyelembe vegye a mindenkit megillető alapvető jogok érvényesülését is.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] A birodalom védelméről szóló 1914. évi törvény (Defence of the Realm Act), 29. § (1) a)–b) bekezdés.
- [2.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.
- [3.] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, 337. § (2) bekezdés.
- [4.] A médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény, 203. § (50) bekezdés.
- [5.] ATHUKORALA, Prema-Chandra – ATHUKORALA, Chaturica: The 1918–20 Influenza Pandemic. A Retrospective in the Time of COVID-19, in *Elements in Development Economics*, 2022, Cambridge University Press, Cambridge.
- [6.] Az emberi jogi törvényről szóló 1998. évi brit törvény (Human Rights Act 1998), 12. §.
- [7.] Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló 1950. évi európai egyezmény (EJEE), 10. cikk.
- [8.] DR. MONORI Zsuzsanna Éva: A szólásszabadság korlátozása a büntetőjog eszközeivel I. – Az álhír, mint bűncselekmény, in *Médiatanács, Médiatudományi Intézet*, 2021. január 28., (elérhető: <https://mtmi.hu/cikk/aszolasszabadsag-korlatozasa-a-buntetojog-eszkozeivel-i-az-alhir-mint-buncselekmeny?utm>, letöltve: 2025. szeptember 1.).
- [9.] European Commission: *Code of Practice on Disinformation*, European Union, (elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/code-practice-disinformation>, letöltve: 2025. szeptember 1.).
- [10.] EUROPEAN COMMISSION: *First baseline reports – Fighting COVID-19 disinformation Monitoring Programme*, 2020, (elérhető: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/first-baseline-reports-fighting-covid-19-disinformation-monitoring-programme>, letöltve: 2025. szeptember 1.).
- [11.] H. M. Stationery Office: *Defence of the Realm Manual. Regulation 27*, 1918, H. M. Stationery Office, London.
- [12.] HONIGSBAUM, Mark: *Regulating the 1918–19 Pandemic. Flu, Stoicism and the Northcliffe Press*, (elérhető: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3867839/?utm> , letöltve: 2025. szeptember 3.).
- [13.] HORVÁTH Dóra – NYÍRÓ Nóra – CSORDÁS Tamás (szerk.): Média, in *Médiismeret Reklámeszközök és reklámhordozók*, (elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/dj151m_9/, letöltve: 2025. szeptember 5.).
- [14.] KELEMEN Roland: Sajtórendészet különleges jogrend idején. Az első világháborús különleges sajtórendészet a külföldi és a hazai szabályok és gyakorlat tükrében, in *In Medias Res*, 2020/2. szám.
- [15.] Misinformation and Disinformation: Thinking Critically about Information Sources. Definitions of Terms, CSI Library, (elérhető: <https://library.csi.cuny.edu/misinformation/definitions>, letöltve: 2025. augusztus 26.).
- [16.] SCHAUER, Frederick: *Free Speech. A Philosophical Enquiry*, 1982, Cambridge University Press, New York.
- [17.] SHU, Kai – WANG, Suhang – LEE, Dongwon – LIU, Huan: Mining Disinformation and Fake News. Concepts, Methods, and Recent Advancements, in Kai Shu – Suhang Wang – Dongwon Lee – Huan Liu

(szerk.): *Disinformation, Misinformation, and Fake News in Social Media. Emerging Research Challenges and Opportunities*, 2020, Springer Cham.

HORVÁTH ANNA KATA

HISZEM, HA LÁTOM? – A BIZONYÍTÉKOK HITELESSÉGI VÁLSÁGA A DEEPPFAKE KORÁBAN

Absztrakt

Míg korábban a fénykép-és videófelvetelek a valóság hű lenyomatának számítottak, a mesterséges intelligencia (MI) fejlődése azonban mára viszonylagossá tette bizonyító erejüket. Kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a magyar büntetőeljárás bizonyítási rendszere mennyire felkészült az algoritmusok által generált, manipulált tartalmak kezelésére. A kutatás rávilágít, hogy garanciális szabályok nélkül a technológia nem az igazság kiderítésének eszköze, hanem a téves ítéletek forrása lehet. A cél nem a technológia üldözése, hanem annak biztosítása, hogy a digitális korban is kideríthető maradjon az igazság.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, mesterséges intelligencia, deepfake, bizonyítás, elektronikus adat, deepfake-detektálás

BEVEZETÉS

„Hiszem, ha látom” tartja a mondás. Digitális jelenünkben a látottak hitelessége azonban már nem magától értetődő, hiszen a fejlett algoritmusok képesek a valóságot megtévesztésig utánozó, fiktív eseménysorokat alkotni és soha el nem hangzott kijelentéseket tulajdonítani valós személyeknek. A mesterséges intelligencia térnyerése az utóbbi évtized egyik legmeghatározóbb technológiai fordulata, amely a társadalom minden területére, így a jogrendszerre is nagy hatással van. Az elmúlt évek során olyan szintű fejlődésen mentek keresztül az MI-rendszerek, hogy ma már nem csupán adatok elemzésére, hanem új tartalmak, többek között szövegek, képek, hanganyagok, sőt, akár teljes bizonyítékok létrehozására is képesek. Ezen új képességek rendkívül érdekes kérdéseket vetnek fel a büntetőeljárásban, ahol a bizonyítékok hitelessége és az eljárás tisztessége alkotmányos követelmény.

1. FOGALMI KERETEK: A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A DEEPPFAKE MEGJELENÉSE A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

A mesterséges intelligencia által generált tartalmak és azoknak a jogrendszerre gyakorolt hatásainak mélyebb megértéséhez elengedhetetlen, hogy elsőként a jelenség mögött meghúzódó okokat tárjuk fel. A büntetőeljárás bizonyítási rendszere ugyanis hatalmas nehézségekkel néz szembe a digitális korban, mivel a deepfake tartalmak kihasználják az emberi észlelés alapvető gyengeségeit. Köztudott tény, hogy az érzékszerveink közül az emberi elme a látást tartja a leghitelesebbnek és legfontosabbnak, amelyet a szakirodalom vizuális dominanciának nevez. Amennyiben egy eseményt nemcsak hallunk, hanem látunk is, az sokkal erősebben és hatékonyabban rögzül az agyban.¹ Amikor a tartalom vizuális elemekkel kísérve kerül bemutatásra, az emlékezés és az információ megjegyzésének hatékonysága többszörösére növekszik a pusztán hangalapú információhoz képest.

Egyes kutatások rávilágítottak, hogy az emberek gyakrabban fogadják el a hamis felvételeket valódinak, mint hogy a hiteles videókról mondják azt tévesen, hogy manipuláltak. Ennek oka az, hogy a legtöbbünk túlértékeli saját képességét a manipuláció felismerésére és úgy gondolja, hogy képes lenne kiszűrni a hamisítványokat.² Az audiovizuális forma közvetlenül megteremti a valóság érzetét és élményét, ami megmagyarázza, miért rendelkeznek az ilyen típusú bizonyítékok kiemelkedő befolyással a bírósági eljárásokban. Azonban a technológia rapid fejlődésével az emberek észlelési képessége már nem képes lépést tartani a digitális hamisítással, hiszen az MI által generált tartalmak napról napra egyre élethűbbé válnak.

¹ HERKE Csongor: A bizonyítékok újraértékelése: a deepfake technológia hatása a büntető igazságszolgáltatásra, in *Magyar Jog*, 2024/6. szám, 321–330.

² HERKE Csongor: i.m. 328-329.

Az elmúlt évtizedekben megfigyelhető volt, hogy a tárgyi bizonyítékok, különösen a digitális formában rögzített tartalmak előtérbe kerültek és rendkívül nagy befolyással bírnak a bizonyítási folyamatban. A deepfake technológia térnyerése azonban alkalmas a fennálló hierarchia elbizonytalanítására. Noha nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ez a jelenség a személyi bizonyítékok újbóli dominanciájához vezet, az egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a tárgyi bizonyítékok meggyőző ereje a jövőben attól függ majd, mennyire lehet hitelt érdemlően igazolni azok valóságát és kizárni a manipuláció lehetőségét.

A téma részletes kifejtéséhez szükséges az alapfogalmak pontos rögzítése. A mesterséges intelligencia olyan gépi rendszer, amely képes az emberi gondolkodáshoz hasonló intelligens viselkedésre. Az MI-rendszerek hatalmas mennyiségű adatot elemeznek, azokat feldolgozzák, következtetéseket vonnak le, majd a megszerzett információ alapján döntéseket hoznak vagy javaslatot tesznek.³ A hétköznapi életben már számos területen találkozhatunk vele, többek között orvosi diagnosztikában, önvezető autókban, chatbotok formájában, játékokban, okostelefonokban és robotikában. A deepfake fogalma ezen belül olyan mesterséges intelligencián alapuló eljárás, amely alkalmas a valósággal a megtévesztésig megegyező, manipulált audiovizuális tartalmak létrehozására.⁴ Maga a „deepfake” kifejezés eredete egy 2017-es esethez köthető, amikor egy Reddit-felhasználó a technológia segítségével ismert személyek arcát illesztette be pornográf videókba. Az újdonság nem abban rejlett, hogy közszereplőkről manipulált tartalmat hoztak nyilvánosságra, hanem abban, hogy a technológia, amivel ezt végrehajjták bárki számára elérhetővé vált.⁵ A deepfake mint jelenség az utóbbi években terjedt el igazán, de a vizuális manipuláció gyökerei messzebbre nyúlnak vissza, egészen a fényképezés kezdetéig. Az első fényképek megszületése után nem sokkal megjelentek az utólag módosított fotók, amelyeket főként politikai célokra használtak. Azonban a digitális korszak előtt készült esetek száma elhanyagolhatónak mondható ahhoz a hamisításhoz képest, amit ma tapasztalunk hiszen jelenleg a deepfake tartalmak valós időben, tömegesen terjeszthetők.⁶

Számos módja van annak, hogy a deepfake tartalmak bizonyítékként megjelenjenek az eljárás során. Megkülönböztethetjük a manipulált tartalom tudatos, megtévesztési szándékkal történő becsatolását attól az esettől, amikor a fél maga is a technológia áldozata és nincs tisztában az anyag hamis voltaival. A jelenség súlyosabb veszélye, hogy a hamisított bizonyítékok alapján ártatlan személyeket vádolhatnak meg bűncselekmény elkövetésével.⁷ Ezt a bizonytalanságot használja ki a „liar's dividend”, a hazugok osztalék jelensége. Ezen elv értelmében valódi tetteket rögzítő digitális képekről vagy felvételekről is könnyedén állíthatja a védelem, hogy hamisak ezzel elkerülve a felelősségre vonást. A védelem arra hivatkozik, hogy a hamisság nem ellenőrizhető, kihasználva a technológia okozta általános bizalmatlanságot.⁸ Emellett a deepfake gyengítheti a tanúvallomások hitelességét is, hiszen felmerülhet a kérdés, hogy amit a tanú látott vagy hallott, valóban megtörtént-e vagy manipulált felvételen alapul. Továbbá a hamis felvételek akár a valóságot mondó tanúk vallomását is megkérdőjelezhetik vagy cáfolhatják. Ezenfelül a deepfake új kérdéseket vet fel a büntető anyagi jogban is, mivel az általa létrehozott digitális termékek olyan tetteket valósíthatnak meg, amelyek kapcsán felmerülhet a szükségessége új büntetőjogi tényállások kidolgozásának.⁹

A fent felsorolt gondolatok hosszú távon azt eredményezhetik, hogy a bíróságok már nem fognak a digitális bizonyítékokra olyan megbízható forrásként tekinteni, mint korábban. Ha nem lehet biztosan eldönteni, hogy egy felvétel, kép vagy dokumentum hiteles-e, vagy azon módosítottak, akkor az ilyen bizonyítékok értéke csökkenhet az eljárások során. Emellett a AI jelenléte a társadalom bizalmát is alááshatja a jogrendszer és az ítélezés irányába. Ha az emberek úgy érzik, hogy a bizonyítékok könnyen meghamisíthatók, akkor kételkedni fognak abban, hogy a bíróságok igazságos és pontos döntéseket hoznak. Idővel ez akár oda is vezethet, hogy a közvélemény kevésbé hisz a bírósági ítéletekben és a jogalkalmazás hitelességében.

³ Európai Parlament: Mi a mesterséges intelligencia és hogyan használják?

<https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak> (letöltve: 2026.02.15)

⁴ Az Európai Parlament és A Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, 3.cikk

⁵ HERKE Csongor: Deepfake: áldás vagy átok? Jogi szabályozási szempontok, in *Pro Futuro*, 2023/1. szám, 158-160.

⁶ HERKE Csongor: i. m. 159-160.

⁷ HERKE Csongor: A bizonyítékok újraértékelése: a deepfake technológia hatása a büntető igazságszolgáltatásra, in *Magyar jog*, 2024/6. szám, 321-322.

⁸ BARTKÓ Róbert - ELEK Balázs - FANTOLY Zsanett - HERKE Csongor: *A büntető eljárásjog tankönyve*, 2024, ORAC Kiadó, Budapest, 167.

⁹ HERKE Csongor: A bizonyítékok újraértékelése: a deepfake technológia hatása a büntető igazságszolgáltatásra, in *Magyar jog*, 2024/6. szám, 321-322.

2. A BIZONYÍTÁSI RENDSZER FEJLŐDÉSE: A HAGYOMÁNYOS BIZONYÍTÉKOKTÓL A MESTERSÉGES INTELLIGENCIÁIG

A büntetőeljárás alapvető célja a releváns tények feltárása és a valóság lehető legpontosabb megismerése, vagyis az igazság kiderítése. Ennek keretében az eljáró hatóságok azt vizsgálják, hogy a kifogásolt magatartás kimeríti-e a Büntető Törvénykönyvben meghatározott valamely bűncselekmény törvényi tényállását, valamint azt, hogy a cselekménynek ki lehet az elkövetője. A bizonyítási eljárás során feltárt, az ügy szempontjából jelentős tények szorulnak értékelésre. A múltbeli események rekonstruálására kizárólag a bizonyítás eszközei szolgálnak, ez a jog által elismert módszer a tényállás megállapítására¹⁰.

A bizonyításnak meghatározó szerepe van, hiszen a büntetőjogi felelősségre vonás csak akkor történhet meg, ha kétséget kizáróan bizonyított, hogy a bűncselekmény megtörtént és azt az adott személy követte el. Tehát az eljárásban résztvevő hatóságok arra törekednek, hogy az általuk meghatározott tényállás egy valóságnak megfelelő cselekményt, cselekménysorozatot írjon le. Amennyiben az események nem tisztázhatók, a bizonyítékok nem elegendők vagy bennük komoly kétség merül fel, az eljárás megszüntetésére vagy felmentő ítélet meghozatalára kerülhet sor. Ezért is lényeges, hogy a bizonyítás milyen törvényi keretek között és milyen eljárási szabályok alapján történik. A büntetőeljárásról szóló törvény rögzíti, hogy milyen eszközök állnak rendelkezésre a tények feltárására és a bizonyítékok beszerzésére. Emellett részletesen meghatározza azt is, hogyan kell ezeket az eszközöket alkalmazni és milyen jogi határokat nem lehet átlépni annak érdekében, hogy az eljárás megfeleljen a törvényesség követelményeinek.¹¹

A „bizonyíték” fogalma eljárásjogi értelemben egy elvont kategória, amelynek pontos meghatározására számos jogtudományi megközelítés született az idők során. Bizonyíték definíciója Tremmel szerint az olyan adatok, amelyek büntetőjogilag releváns tényekre vonatkoznak és amelyeket a törvény által lehetővé tett megengedett forrásokból szereznek be. Összességükben és összefüggésükben felhasználhatók a büntetőjogilag releváns tényállásnak az ügydöntő hatóság általi megállapításához, utólagos rekonstrukciójához.¹² A bizonyítási eszköz olyan személyt vagy tárgyat jelent, amelynek segítségével a bizonyítandó tényhez kapcsolódó információ megismerhető. Móra meghatározása szerint azok tekinthetők bizonyítási eszköznek, akik vagy amelyek az eljáró hatóság számára hozzáférhetővé teszik a bizonyító tény észlelését és ezáltal lehetőséget adnak arra, hogy abból következtetés vonható legyen a bizonyítandó körülményre. Történelmi távlatból nézve kezdetben a személyi bizonyítékok, például a tanúvallomások és a vádlotti vallomások játszották a vezető szerepet, sőt, bizonyos időszakokban kizárólagosnak is tekintették őket.¹³ Mára már ez a helyzet megfordulni látszik és inkább a tárgyi bizonyítékokra helyeződik a hangsúly.

A technológiai fejlődés gyors üteme mindig jelentős kihívást jelentett a jogalkotók számára. Herke Csongor is kiemelte az új Be. hatálybalépésekor: a korábbi szabályozáshoz képest a technológiai és számítógépes kérdéskörökben történt a legtöbb érdemi változtatás. A korábbi büntetőeljárásról szóló törvényben az elektronikus adat még nem volt önálló bizonyítási eszköz. A joggyakorlat a tárgyi bizonyítási eszközök tágabb kategóriájába beilleszthető bizonyítékként tartotta számon. Tehát az elektronikus adat felhasználása felmerülhetett és meg is történt az eljárások során, de nem, mint külön nevesített eszköz.¹⁴ Azonban annak ellenére, hogy az elektronikus adat önálló bizonyítási eszközként történő bevezetése viszonylag friss jogalkotói lépésnek számít, a technikai fejlődés rendkívüli sebessége miatt máris új kihívások jelentkeznek ezen a téren.

A magyar jogrendszer még nem ismeri az MI-bizonyíték fogalmát. Megjegyzem, hogy a legtöbb ország jogrendszere jelenleg alkalmazkodik ezen problémához, így az MI-tartalom, mint bizonyíték megítélése még nem kimunkált. A hazai szabályozásban a legkézenfekvőbb jogi alap a már korábban említett, a Be. 165. § (1) bekezdés f) pontja a bizonyítási eszközök között nevesíti az elektronikus adat. Mivel a törvényi definíció szerint ide tartozik minden olyan adat, információ vagy program, amelyet számítástechnikai eszköz rögzített, tárolt vagy továbbított, az MI-rendszerek technikailag beilleszthetők ebbe a kategóriába.¹⁵ Azonban azt mindenképpen tisztázni kell, hogy mesterséges intelligencia által előállított tartalom túllép az elektronikus adat

¹⁰KUHL Andrea: Összehasonlító tanulmány a mesterséges intelligenciáról mint szakértői bizonyítékról a kontradiktórius és inkvizitórius büntető igazságszolgáltatási rendszerekben, in *Büntetőjogi Szemle*, 2023/2. szám, 36-37.

¹¹ Uo.

¹² BARTKÓ Róbert - ELEK Balázs - FANTOLY Zsanett - HERKE Csongor: *A büntető eljárásjog tankönyve*, 2024, ORAC Kiadó, Budapest, 127-128.

¹³ MÓRA Mihály - KOC SIS Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. 1961, Tankönyvkiadó, Budapest, 267.

¹⁴ RÓTH Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárás törvényben, in *Miskolci Jogi szemle*, 2019. 2. különszám, 2/2. szám, 344-345.

¹⁵ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról 167. § (5) bekezdés

hagyományos szerepén. Az MI által generált eredmény ugyanis nem egy puszta adatrögzítés vagy passzív feldolgozás, hanem egy önállóan működő, statisztikai alapú döntéshozatali folyamat végterméke.

Már a hagyományos elektronikus adatok megjelenésével felvetődött a különböző hamisítások lehetősége főként a kép- és videófelveteleknél. Ezek esetében azonban már kialakult egy gyakorlat a manipuláció felismeréséhez. A fénykép adattábláján túl két elmélet segíti ezen bizonyítékok megítélését, az egyik a képi kommunikáció elmélete (*pictorial communication theory*), a másik a néma tanú elmélete (*silent witness theory*).¹⁶

A képi bizonyítékok értékelése során alapvető követelmény, hogy a felvétel valóságos és hitelessége megbízható módon igazolható legyen. Ez elsősorban úgy érhető el, hogy egy olyan tanú alátámasztja, aki személyes ismeretekkel rendelkezik a felvételtől vagy annak készítésének körülményeiről és így képes megerősíteni, hogy az a valós eseményeket mutatja be. Nem szükséges azonban, hogy a tanú jelen legyen a kép vagy videó készítésekor, illetve maga rögzítse azt. Ebben az esetben elegendő, ha tudomása van arról, hogy mikor és milyen körülmények között készült. Ennek az esetnek a tipikus példája az orvosszakértő által készített felvétel, amely a keletkezett sérülések jellegét mutatja be. Ezek a képek önmagukban nem igazolják, hogy az ügyben érintett sértett sérüléséről készült. Azonban ha az orvosszakértő megerősíti, hogy ezeket a fényképeket a vizsgálat során ő készítette, a büntetőeljárásban hiteles bizonyítékként értékelhetők. Ez tehát a képi kommunikáció elmélete.¹⁷

A „néma tanú elmélete” szerint a fényképes bizonyítékok bizonyító ereje önmagában is elismerhető, akár tanú bevonása nélkül. Például ez a helyzet a térfelügyelő kamerák felvételeivel is, ahol nincs senki, aki közvetlenül tanúsítani tudná a rögzítés körülményeit. Ilyenkor a bizonyítás szempontjából igazolni kell, hogy a felvétel készítése milyen folyamat alapján történt, hogyan aktiválták a kamerát, milyen program segítségével készült a felvétel. Ebben az esetben a képi kommunikáció elméletének alkalmazása nem lehetséges és a képet magát kell elfogadni bizonyítékként, mint „néma tanút”.¹⁸

Ilyen és ehhez hasonló elméletek a mesterséges intelligencia megítélésére még nem alakultak ki, illetve az előbb ismertetett elméleteket sem lehet az AI-ra alkalmazni. Úgy vélem, hogy a gyakorlat kialakítását az is nagyban megnehezíti, hogy az ilyen rendszerek fejlődése hihetetlenül gyors, akár pár nap leforgása alatt egy teljesen új képességet tudnak elsajátítani.

Az MI által előállított bizonyítékok elbírálásánál az autentikálás vagyis annak igazolása, hogy a bizonyíték valóban az, aminek látszik, a legnagyobb kihívás. Az MI-alapú bizonyítékok értékelése során két nagy technikai akadállyal néz szembe a bíróság. Az egyik az úgynevezett „*black box*” vagy feketedoboz-probléma. A modern MI algoritmusok annyira bonyolultak, hogy a fejlesztő sem tudja pontosan elmagyarázni, hogyan jutott a gép egy adott következtetésre. Ami nagyobb gondot jelent, hogy a rendszer tanításához felhasznált anyagok nem nyilvánosak, gyakran üzleti titkot képeznek. Azonban ha a bíróság nem érti, mi az ok-okozati összefüggés, nem tudható, hogy az MI hogyan jutott az adott következtetésre, akkor nehéz megállapítani a felelősséget vagy a bizonyíték megbízhatóságát.¹⁹ Továbbá a védelem részéről is felmerülhet aggály, ugyanis nem tudják hatékonyan megtámadni a bizonyítékot, ha nem láthatnak bele az algoritmus belső működésébe.

További nehézséget okoz az algoritmusok torzítása is. A valóság az, hogy az AI az emberi gondolkozásmódot és viselkedést másolja le, tehát valójában egy tükör, amiben a saját emberi hibáinkat is látjuk. Minden MI-t ember alkotta adatokkal tanítanak be. Ha ezek az adatok már eleve nem voltak kiegyensúlyozottak és bizonyos csoportokat figyelmen kívül hagytak, az MI is részrehajló lesz és diszkriminatív eredményt hozhat.

3. NEMZETKÖZI SZABÁLYOZÁSI MODELLEK ÉS PRECEDENSÉRTÉKŰ JOGESETEK

A téma komplexitása miatt indokolt egy rövid nemzetközi kitekintést tenni és megvizsgálni, hogy az eltérő jogrendszerek milyen eszközökkel próbálják felvenni a versenyt a technológia fejlődésével az MI-

¹⁶ BARTKÓ Róbert - ELEK Balázs - FANTOLY Zsanett - HERKE Csongor: *A büntető eljárásjog tankönyve*, 2024, ORAC Kiadó, Budapest, 166.

¹⁷ Uo.

¹⁸ BARTKÓ Róbert - ELEK Balázs - FANTOLY Zsanett - HERKE Csongor: i.m. 167.

¹⁹ Üveges István: A feketedoboz jelensége és következményei a mesterséges intelligencia alapú technológiákban, in *Jogászvilág*, 2024 <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-feketedoboz-jelensege-es-kovetkezmenyei-a-mesterseges-intelligencia-alapu-technologiakban/> (letöltve: 206.02.17.)

bizonyítékok minősítése terén. A deepfake-ek által felvetett alapvető hitelességi és átláthatósági problémák nem korlátozódnak csupán a magyar jogrendre.

Elsőként Kínát érdemes megemlíteni, ugyanis az ország az elsők között alkalmazta a mesterséges intelligenciát a büntető igazságszolgáltatási rendszerében. A bíróság a teljes generálási láncolat nyomon követhetőségét (*traceability*) követeli meg.²⁰ Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a bizonyítékot bemutató félnek nem elegendő pusztán az elkészült képet vagy videót átadnia, hanem igazolnia kell, hogy a tartalom hogyan jött létre, megmutatva az eredeti promptokat és a technikai naplót. Emellett szigorú címkézési követelményeket is előírtak: minden AI által létrehozott tartalomnál látható helyen meg kell jelölni, hogy MI által generált képről vagy videóról van szó.²¹

A probléma megoldására az Egyesült Államok a Daubert-tesztet hívja segítségül. Ezen teszt értelmében egy technológia csak akkor fogadható el a bíróság előtt, ha a mögöttes módszer tudományosan tesztelhető, ismert hibaarányal rendelkezik, szakmailag lektorált és elfogadott az érintett szakterületen.²² A szabályok 2023-as szigorítása óta a bizonyítékot bemutató félnek a „*more likely than not*” (inkább valószínű, mint nem) elv alapján kell igazolnia a megbízhatóságot.²³

Vannak olyan jogrendszerek, amelyek nehezebben alkalmazkodnak az AI térnyeréséhez. Ilyen például a német büntetőeljárás is, amely a *Strengbeweis*, vagyis a kötött bizonyítás elvére épül. E modell szerint a bíróság csak a törvény által rögzített zárt bizonyítási eszközrendszer segítségével állapíthatja meg a bűnösséget és a büntetést érintő tényeket.²⁴ A *Strengbeweis* céljára csak négy klasszikus kategória áll rendelkezésre: a tanú (*Zeuge*), a szakértő (*Sachverständiger*), az okirat (*Urkunde*), és a bírósági szemle (*richterliche Augenscheinseinnahme*).²⁵ Emellett a német jogrendszer nagy hangsúlyt fektet a bizonyítékok átláthatóságára, ellenőrizhetőségére is. A mesterséges intelligenciának ebbe a zárt rendszerbe kell valamilyen módon illeszkednie.

Az Európai Unió Mesterséges Intelligencia Rendelete az első átfogó szabályozás, amelyet egy nagyobb joghatóság bevezetett a mesterséges intelligencia területén. A rendelet alapvetően kockázatalapú megközelítést alkalmaz, négy kategóriába sorolva az MI-rendszereket. Ezek a következők: elfogadhatatlan, magas, korlátozott és minimális kockázatú rendszerek.²⁶ Bár az AI Act fő fókuszában a termékbiztonság és a fogyasztóvédelem áll, közvetlen és jelentős hatást gyakorol a büntetőjogra és a büntetőeljárásokra, mivel szigorú követelményeket ír elő a bűnüldözésben alkalmazott AI eszközök számára.

A következőkben szeretném demonstrálni, hogy az eddig ismert problémák már nemcsak elméletben léteznek, hanem egyre több gyakorlati jogvita és bírósági döntés tárgyai. A technológia rohamos fejlődése következtében a jogalkotók és a jogalkalmazók olyan kihívásokkal szembesülnek, amelyekre a hagyományos jogi dogmatika nem, vagy csak részben kínál megoldást. A következőkben olyan nemzetközi ügyek kerülnek bemutatásra, amelyek kézzelfogható módon szemléltetik a mesterséges intelligencia lehetséges veszélyeit.

Az algoritmusok diszkriminációs problémáját, torzításokat, illetve a fekete doboz problémát a legjobban *Loomis kontra Wisconsin* ügy szemlélteti. Az eset középpontjában a COMPAS nevű program állt. A COMPAS egy kockázatértékelő rendszer, amit arra fejlesztettek ki, hogy megmutassa: mennyi a valószínűsége annak, hogy a terhelt később egy újabb bűncselekményt követ el.²⁷ Eric L. Loomist 2013 elején tartóztatták le La Crosse-ban, Wisconsin államban.²⁸ Az eljárás lefolytatásához a hatóságok készítettek egy környezettanulmányt, amelyhez mellékeltek a COMPAS kockázatértékelést. A COMPAS rendszere Loomist

²⁰ Oxford Institute of Technology and Justice: China. AI deeply embedded in criminal justice system, in *Oxford Institute of Technology and Justice* <https://www.techandjustice.bsg.ox.ac.uk/research/china> (letöltve: 2026.02.18.)

²¹ China: Regulations on the Management of Deep Synthesis Internet Information Services. <https://clairk.digitalpolicyalert.org/documents/china-regulations-on-the-management-of-deep-synthesis-internet-information-services/raw> (letöltve: 2026.02.18.)

²² NOGEL Mónika: A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban, in *Jog-Állam-Politika*, 2019/3. szám, 22-25.

²³ Legal Information Institute: Rule 702. Testimony by Expert Witnesses, in *Federal Rules of Evidence* https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702 (letöltve: 2026.02.18.)

²⁴ BOHLANDER, Michael: *Principles of German Criminal Procedure*, 2nd edn., 2021, Hart Publishing, Oxford, 145-147.

²⁵ BOHLANDER, Michael: i.m. 146.

²⁶ Az Európai Parlament és A Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról, (26); (27)

²⁷ MEZEI Kitti: Diszkrimináció az algoritmusok korában, in *Magyar Jog*, 2022/6. szám, 332-333.

²⁸ State v. Loomis, in *Harvard Law Review*, 2017/5. szám

magas visszaesési kockázatúnak minősítette. Az ítélet meghozatalakor a bíró hivatkozott a COMPAS által megállapított pontszámra is és a vádlottat hat év börtönbüntetésre ítélte.²⁹

Loomis fellebbezett, azzal érvelve, hogy a COMPAS mögötti algoritmus és annak döntéshozatala üzleti titokként van védve, így nem kapott lehetőséget arra, hogy megismerje, hogyan született meg az eredmény és ennek következtében nem tudott érdemi védekezést előterjeszteni. A másik érv az elfogultság volt, ugyanis a COMPAS vélhetően figyelembe vette a nemet és a fajt az értékelés során, amely súlyosan diszkriminatív gyakorlatnak minősül.³⁰

Bár Wisconsin Legfelsőbb Bírósága fenntartotta a COMPAS használatát, korlátozásokat és óvintézkedéseket rendelt el annak érdekében, hogy minimalizálja az esetleges jogsértéseket. A bíróság megkövetelte, hogy minden környezettanulmány, amely COMPAS-kockázatértékelést tartalmaz, mellékeljen egy írásos figyelmeztetést, amely tájékoztatja a bírót az eszköz korlátairól és veszélyeiről. A bíróság rögzítette, hogy a kockázati pontszámok nem használhatók a szabadságvesztés súlyosságának meghatározásakor.³¹

A ProPublica újságírói nagyszabású elemzést végeztek a COMPAS rendszer működéséről, több mint 7000 vádlott adatait vizsgálva a floridai Broward megyéből. Az elemzés arra a megállapításra jutott, hogy a COMPAS rendszer diszkriminatív hatást mutatott a fekete bőrű vádlottakkal szemben.³² A tanulmány elemzi a hamis pozitív arány mértékét, amely azt szemlélteti, hogy a rendszer milyen valószínűséggel minősít valakit tévesen magas kockázatúnak. A fekete bőrű vádlottak esetében az algoritmus 44,9%-os hibát produkált, míg a fehér bőrű vádlottaknál ez csak 23,5% volt. Ez azt jelenti, hogy a fekete bőrű vádlottaknál közel kétszer akkora volt az esélye a tévesen magas kockázatú besorolásnak. A hamis negatív arány ezzel szemben azt mutatja meg, hogy milyen valószínűséggel minősítenek valakit tévesen alacsony kockázatúnak, azaz a rendszer azt jósolja, hogy az illető nem esik vissza, de valójában mégis újabb bűncselekményt követ el. Ez a mutató a fehér bőrű vádlottaknál 47,7% volt, szemben a fekete bőrű vádlottak 28%-os arányával. A fehér bőrű vádlottak tehát jóval nagyobb eséllyel kaptak tévesen kedvező, alacsony kockázatú besorolást.³³

Bár a *Mata kontra Avianca, Inc.* ügy polgári peres eljárásból indult, a büntetőeljárás számára is fontos tanulságokkal szolgál. Roberto Mata keresetét adott be az Avianca légitársaság ellen. Mata azt állította, hogy megsérült, amikor egy fém ételszállító kocsi eltalálta a térdét egy nemzetközi járaton. A felperes jogi képviselői olyan beadványt adott be, amelyhez a ChatGPT nevű mesterséges intelligenciát használták fel jogi kutatás céljából. Ennek eredményeképpen a beadvány számos kitalált jogesetet, hamis idézeteket és hivatkozásokat tartalmazott, amelyek teljesen fiktív légitársaságok ügyeire vonatkoztak.³⁴ Ez az eset tökéletesen szemlélteti a mesterséges intelligencia hallucinációs problémáját, tehát ha a modellnek nincs elegendő vagy pontos ténybeli alapja, akkor a kényszerű válaszadás érdekében kitalál egy hihetőnek tűnő, de fiktív információt.³⁵

4. A JÖVŐBELI SZABÁLYOZÁS LEHETSÉGES IRÁNYAI

Az MI által generált manipulált tartalmak, vagyis a deepfake-ek kiszűrésére első ránézésre logikusnak tűnhet technológiai választ adni. Lehetne az MI alapú problémákat MI alapú megoldásokkal, azaz detektáló algoritmusokkal kezelni. Ez a megközelítés azonban hosszú távon nem elégséges, sőt veszélyes is lehet a büntetőeljárás tisztessége szempontjából. A jelenlegi deepfake-detektáló algoritmusok pontossága mindössze 65% körül mozog, ami messze elmarad a büntetőeljárásban megkövetelt bizonyossági szinttől.³⁶ Ráadásul az MI-rendszerek hihetetlenül gyors fejlődése egy folyamatos versenyfutást eredményez, ahol a generáló technológiák szinte azonnal lekörözik az őket detektálni hivatott eszközöket. További probléma, hogy a

²⁹ State v. Loomis, in *Harvard Law Review*, 2017/5. szám

³⁰ WASHINGTON, Anne L.: How to Argue with an Algorithm: Lessons from the COMPAS-ProPublica Debate, in *Colorado Technology Law Journal*, 2018/1. szám, 138–142.

³¹ State v. Loomis, 371 Wis. 2d 235, 2016, ¶ 100–101

³² DRESSEL, Julia - FARID, Hany: The accuracy, fairness, and limits of predicting recidivism, in *Science Advances*, 2018/1. szám

³³ DI BELLO, Marcello: ProPublica vs. Northpointe.

<https://www.marcellodibello.com/algorithmicfairness/handout/ProPublica-Northpointe.html> (letöltve: 2026.01.14.)

³⁴ Hinshaw & Culbertson LLP: New York Lawyer Who Cited Non-Existent Cases Generated by ChatGPT Now Faces Sanctions Hearing <https://www.hinshawlaw.com/en/insights/lawyers-for-the-profession-alert/new-york-lawyer-who-cited-non-existent-cases-generated-by-chatgpt-now-faces-sanctions-hearing> (letöltve: 2026.01.14.)

³⁵ VÉGH József: A mesterséges intelligencia hallucinációi <http://ai-biztonsag.hu/?p=623> (letöltve: 2026.02.10.)

³⁶ GROH, Matthew - EPSTEIN, Ziv - FIRESTONE, Chaz - PICARD, Rosalind: Deepfake detection by human crowds, machines, and machine-informed crowds, in *PNAS*, 2022/1. szám.

detektáló programoknál ugyanazok a megbízhatósági problémák merülnek fel, mint a „bűnöző” algoritmusoknál.

A digitális bizonyítékokat egészen idáig a joggyakorlat olcsó és gyors bizonyítási eszközként tartotta számon, azonban folyamatos hitelesítésük szükségessé válása esetén ezek rendkívül költségessé és időigényessé válhatnak. Ha minden vitatott felvételhez, fényképhez, dokumentumhoz szakértőt kell kirendelni, az drasztikusan lelassíthatja az eljárásokat, ami sérti az észszerű időn belüli eljáráshoz való jogot, továbbá a költségek is jelentősen emelkedhetnek az eljárásokban. Így az ezen kategóriába eső bizonyítékok korábbi előnye fokozatosan elveszíti jelentőségét. A technológia teljes körű kirekesztése nem jelenthet valós megoldást, hiszen a mesterséges intelligencia mára visszafordíthatatlanul beépült a mindennapi életünkbe. Az ismertetett nemzetközi gyakorlatok és a hazai kihívások elemzése alapján a jogalkotásnak a jövőben az alábbi elveket célszerű figyelembe vennie.

Bár a szakértői vizsgálat jelentős költségekkel jár, az ügydöntő jelentőségű MI gyanús bizonyítékok esetében a szakértő kirendelését kötelezővé kellene tenni. A rendszer túlterhelésének elkerülése érdekében azonban nem lenne indokolt minden esetben azonnal szakértőt kirendelni. Ehelyett egy többlépcsős szűrésre lenne szükség, melyben a bíróság először csak a technikai adatokat és a bizonyíték útját, keletkezését ellenőrizné. Drága szakértői vizsgálatra csak akkor kerülne sor, ha a másik megalapozottan vitatja a valódiságot vagy ha valami probléma merült fel az előszűrés során, valami gyanús a felvételen. Így a szakértők csak a tényleg problémás esetekkel foglalkoznának, kiszűrve az időhúzást.

A leghatékonyabb megoldást ugyanakkor a megelőzés jelentené. A jövőben olyan technológiai szabványokat kellene támogatni, amelyek már a készítés pillanatában hitelesítik a tartalmat. Ha egy videó vagy kép rendelkezik ilyen digitális „eredetiségigazolással” a bíróság automatikusan valódinak fogadhatná el. Szakértői vizsgálatra csak akkor lenne szükség, ha valaki ezt a hitelességet sikeresen megkérdőjelezi. Ezzel a módszerrel rengeteg felesleges vizsgálatot és költséget lehetne megspórolni.

ZÁRÓSZÓ

Bár a technológiai fejlődés mindig is új feladatok elé állította a büntetőjogot, a mesterséges intelligencia és a deepfake-technológia megjelenése más kategóriát képvisel. Ez nem csupán egy újabb eszköz a sok közül, hanem egy olyan minőségi fordulat, amely alapjaiban változtatja meg mindazt, amit eddig a bizonyításról gondoltunk. Jelen kutatás arra kereste a választ, hogy a magyar jogrendszer miként képes megőrizni az igazságszolgáltatás hitelességét egy olyan korban, amikor a „hiszem, ha látom” évezredes alapelvet a digitális manipuláció végérvényesen megkérdőjelezte. A tanulmány legfőbb következtetése, hogy a technikai hamisítás mellett legalább ekkora gondot jelent az általános bizalomvesztés is. Ha a bíróságok lemaradnak a technológiai versenyben, az igazságszolgáltatás elveszítheti a tekintélyét. Ez a technológiai bizonytalanság veszélyes helyzetet teremt: az ártatlanok áldozatul eshetnek a hamisítványoknak, miközben a valódi elkövetők a gyanakvást kihasználva mentesülhetnek a büntetés alól. A magyar büntetőeljárás rugalmasságával elviekben képes befogadni az új technológiákat, ám megfelelő garanciális korlátok nélkül ez a nyitottság kockázatos. Összegzésként megállapítható, hogy a technológia teljes kizárása nem járható út. A jövő igazságszolgáltatásának legnagyobb kihívása nem a technológia legyőzése, hanem annak szolgálatba állítása. Ha sikerül megteremteni a megfelelő jogi és technikai garanciákat, a mesterséges intelligencia nem az igazság ellensége, hanem a tényfeltárás leghatékonyabb eszköze lehet. Ehhez azonban elengedhetetlen a jogalkotók proaktív hozzáállása, a jogalkalmazók folyamatos képzése és a technológiai szektorral való szoros együttműködés.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- [2.] Az Európai Parlament és A Tanács (EU) 2024/1689 rendelete a mesterséges intelligenciára vonatkozó harmonizált szabályok megállapításáról
- [3.] BARTKÓ Róbert - ELEK Balázs - FANTOLY Zsanett - HERKE Csongor: *A büntető eljárásjog tankönyve*, 2024, ORAC Kiadó, Budapest, 121-167.
- [4.] BOHLANDER, Michael: *Principles of German Criminal Procedure*, 2nd edn., 2021, Hart Publishing, Oxford, 145-147.

- [5.] China: Regulations on the Management of Deep Synthesis Internet Information Services. <https://clairk.digitalpolicyalert.org/documents/china-regulations-on-the-management-of-deep-synthesis-internet-information-services/raw> (letöltve: 2026.02.18.)
- [6.] DI BELLO, Marcello: ProPublica vs. Northpointe. <https://www.marcellobello.com/algorithmicfairness/handout/ProPublica-Northpointe.html> (letöltve: 2026.01.14.)
- [7.] DRESSEL, Julia - FARID, Hany: The accuracy, fairness, and limits of predicting recidivism, in *Science Advances*, 2018/1. szám
- [8.] Európai Parlament: Mi a mesterséges intelligencia és hogyan használják? <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20200827STO85804/mi-az-a-mesterseges-intelligencia-es-mire-hasznaljak> (letöltve: 2025.02.15.)
- [9.] GROH, Matthew - EPSTEIN, Ziv - FIRESTONE, Chaz - PICARD, Rosalind: Deepfake detection by human crowds, machines, and machine-informed crowds, in *PNAS*, 2022/1. szám
- [10.] HERKE Csongor: A bizonyítékok újraértékelése: a deepfake technológia hatása a büntető igazságszolgáltatásra, in *Magyar Jog*, 2024/6. szám, 321–330.
- [11.] HERKE Csongor: Deepfake: áldás vagy átok? Jogi szabályozási szempontok, in *Pro Futuro*, 2023/1. szám, 158-160.
- [12.] Hinshaw & Culbertson LLP: New York Lawyer Who Cited Non-Existent Cases Generated by ChatGPT Now Faces Sanctions Hearing <https://www.hinshawlaw.com/en/insights/lawyers-for-the-profession-alert/new-york-lawyer-who-cited-non-existent-cases-generated-by-chatgpt-now-faces-sanctions-hearing> (letöltve: 2026.01.14.)
- [13.] KUHLE Andrea: Összehasonlító tanulmány a mesterséges intelligenciáról, mint szakértői bizonyítékról a kontradiktórius és inkvizitórius büntető igazságszolgáltatási rendszerekben, in *Büntetőjogi Szemle*, 2023/2. szám, 36-37.
- [14.] Legal Information Institute: Rule 702. Testimony by Expert Witnesses, in *Federal Rules of Evidence* https://www.law.cornell.edu/rules/fre/rule_702 (letöltve: 2026.02.18.)
- [15.] MEZEI Kitti: Diszkrimináció az algoritmusok korában, in *Magyar Jog*, 2022/6. szám, 332-333.
- [16.] MÓRA Mihály - KOCSIS Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. 1961, Tankönyvkiadó, Budapest, 267.
- [17.] NOGEL Mónika: A szakértői bizonyítással szemben támasztott követelmények szigorodása az Amerikai Egyesült Államokban, in *Jog-Állam-Politika*, 2019/3. szám, 22-25.
- [18.] Oxford Institute of Technology and Justice: China. AI deeply embedded in criminal justice system, in *Oxford Institute of Technology and Justice*: <https://www.techandjustice.bsg.ox.ac.uk/research/china>, (letöltve: 2026.02.18.)
- [19.] RÓTH Erika: Az elektronikus adat mint új bizonyítási eszköz megjelenése a büntetőeljárás törvényben, in *Miskolci Jogi szemle*, 2019. 2. különszám, 2/2. szám, 344-345.
- [20.] State v. Loomis, 371 Wis. 2d 235, 2016, ¶ 100–101
- [21.] State v. Loomis, in *Harvard Law Review*, 2017/5. szám
- [22.] Üveges István: A feketedoboz jelensége és következményei a mesterséges intelligencia alapú technológiákban, in *Jogászvilág*, 2024 <https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasza/a-feketedoboz-jelensege-es-kovetkezmenyei-a-mesterseges-intelligencia-alapu-technologiakban/>(letöltve: 2026.02.17.)
- [23.] VÉGH József: A mesterséges intelligencia hallucinációi <http://ai-biztonsag.hu/?p=623> (letöltve: 2026.02.10.)
- [24.] WASHINGTON, Anne L.: How to Argue with an Algorithm: Lessons from the COMPAS-ProPublica Debate, in *Colorado Technology Law Journal*, 2018/1. szám, 138–142.

A BÉCSI VÉTELI EGYEZMÉNY ELMÉLETI ALAPVONALAI A JOGVÁLASZTÁS TÜKRÉBEN

Absztrakt

A szerződő felek közötti konfliktusok megnyugtató rendezésének érdekében a jogválasztás intézménye honosodott meg a joggyakorlatban, amellyel az esetleges vitás kérdések rendezése kiszámíthatóvá válik. Azonban ez a jogi eszköz a szerződések megkötésekor olykor problémás is lehet, s ahelyett, hogy a szerződéskötést meggyorsítaná, egyszerűsítene, akadályokat gördíthet a konszenzus elé. Mivel a jogválasztás a szerződés lehetséges, annak eshetőlegesen meghatározó eleme, és a szerződések rendkívül fontos szerepet játszanak a kül - és belkereskedelemben egyaránt, az áru és a tőke szabad áramlásában pedig kulcsfontosságúak, ezért vizsgáljuk meg a külgazdasági forgalom lebonyolításának érdekében kötött szerződések szempontjából a Bécsi Vételi Egyezmény rendelkezéseit a jogválasztás vonatkozásában. A szerződő felek akarati autonómiájának kiteljesülése rejlik a jogválasztás lehetőségében, ennek tekintetében dolgozatunkban a Bécsi Vételi Egyezmény jogválasztással kapcsolatos cikkeit vizsgáljuk meg.

Kulcsszavak: Bécsi Vételi Egyezmény, jogválasztás, felek akarati autonómiája

BEVEZETÉS

A Bécsi Vételi Egyezmény¹ (továbbiakban: Egyezmény) a nemzetközi magánjogi szerződésekkel, azon belül pedig kifejezetten a külföldi elemeket tartalmazó adásvételi szerződésekkel foglalkozik. A külkereskedelem szempontjából különösen fontos az Egyezmény, hiszen az áruk szabad áramlása európai viszonylatban a kereskedelem autonómiájának alapvonalaként értékelhető. Dolgozatunkban a jogválasztás terepében a Bécsi Vételi Egyezmény alkalmazhatóságának érvényes kikötésével és kizárásával foglalkozunk. Tehát kifejezetten az Egyezményre fókuszálva mutatjuk be a jogválasztás eshetőleges előnyeit és hátrányait. Ehhez természetesen szükséges a jogválasztást, mint alapvető nemzetközi magánjogi jogintézményt bemutatnunk, s ezt követően a Bécsi Vételi Egyezményre fókuszálva, témánk vonatkozásában releváns cikkeinek értelmezésével és elemzésével kívánunk széles spektrumú elméleti analízist végezni. Az Egyezmény 6., 7., 8., és 9. cikkeinek vizsgálata, az Egyezmény kommentárjának² feldolgozása, szakcikk és vonatkozó jogirodalmak képezik kutatásunk tárgyát. Tehát a Bécsi Vételi Egyezmény tükrében kívánjuk megvizsgálni a jogválasztás elméleti aspektusait.

1. JOGVÁLASZTÁS A BÉCSI VÉTELI EGYEZMÉNY TÜKRÉBEN

1.1. Az Egyezmény alkalmazhatóságának kizárása

Érdemes megvizsgálnunk az Egyezmény 6. Cikkét annak érdekében, hogy megismerhessük az alkalmazhatóságának kizárására és az attól történő eltérés, valamint a módosítás szabályait.

A szerződő feleknek lehetőségük nyílik arra, hogy érvényesen kizárják az Egyezmény alkalmazhatóságát. Emellett a 6. Cikk második és harmadik fordulata szerint eltérhetnek attól, vagy módosíthatják annak jogi hatásait, a 12. Cikk rendelkezéseinek kivételével.³ E rendelkezés értelmében tehát az Egyezmény normái diszpozitív jellegűek⁴, azaz a felek szabadon eltérhetnek attól, s ez a felek szerződési autonómiájának szélesedéséhez vezet. Az Egyezménynek vannak azonban olyan kógens területei, melyektől

¹ 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről. (Továbbiakban: Bécsi Vételi Egyezmény; röviden: Egyezmény vagy CISG) (elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98700020.tvr>; letöltés dátuma: 2025.02.02.)

² SÁNDOR Tamás - VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2005.

³ Bécsi Vételi Egyezmény, 6. Cikk

⁴ SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca – Az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, Doktori Értekezés, Budapest, 2009. 95. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5>

a felek nem térhetnek el. (lásd pl.: 12. Cikk⁵) Ide sorolhatóak a tulajdonátszállásra, a termékfelelősségi és fogyasztói szerződésre, valamint a tartalmi érvényességre vonatkozó szabályok.⁶ Szorosan kapcsolódik az Egyezmény 96. Cikke⁷ a 12. Cikk értelmezéséhez. A diszpozitív szabályoktól való eltérést „*opting out*”-nak nevezzük. Az Amerikai Egyesült Államokban kialakult gyakorlat szerint az Egységes Kereskedelmi Kódex (*Uniform Commercial Code*) alkalmazása miatt a Bécsi Vételi Egyezmény alkalmazása ritka, ugyanis az Egységes Kereskedelmi Kódex kikötése az Egyezmény kizárásához vezet.⁸

Az un. „*opting out*”- on kívül az „*opting in*” lehetőségéről is szükséges szót ejtenünk. Ugyanis az Egyezmény nem rendelkezik arról, hogy vajon a felek szabadon dönthetnek -e arról, ha az Egyezmény rendelkezései nem alkalmazandóak, ugyanakkor a felek mégis az Egyezményt kívánják irányadó normaanyagként kikötni. Az 1964. évi Hágai Egyezmény⁹ kimondja, hogy lehetőségük nyílik a feleknek az Egyezményhez történő csatlakozásra, attól függetlenül, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény ezt kifejezetten nem foglalja írásba. Tehát a Bécsi Egyezmény „hallgatása” nem feltétlenül jelenti azt, hogy a feleknek nincs lehetőségük a „*opting in*” lehetőségére.¹⁰

Megkülönböztethetjük az Egyezmény kifejezett és hallgatolagos kizárását. Emellett el kell különítenünk a teljes és a részleges kizárás esetköreit. A kifejezett kizárás két formában lehetséges. A szerződő felek kizárhatják az Egyezményt az általuk választott alkalmazandó joganyag megjelölésével és olyanképpen is, hogy nem jelölik meg a szerződésükre alkalmazandó joganyagot.¹¹ A hallgatolagos kizárásnak különböző formáit különíthetjük el egymástól: 1. joghatósági kikötés, 2. nemzeti jogrendszer valamely szabályára történő utalás, 3. a kifejezett jogválasztás Egyezmény kizárásaként történő értékelése. Amennyiben nincs kifejezett kizárás, úgy a joghatósági kikötés a nem részes állam jogának választását, s ezzel az Egyezmény kizárását jelenti.¹² A fórum megválasztása szintén vezethet tehát az Egyezmény hallgatolagos kizárásához. Azonban az Egyezmény alkalmazásának kizárására nem lehet következtetni pusztán abból a tényből, hogy az általános szerződési feltételek valamely szerződő fél bíróságainak joghatóságát írják elő.¹³ A bírói gyakorlat szerint hallgatolagos kizárásnak minősül, ha a felek kizárásra irányuló szándéka egyértelmű és valós. Ha a felek nem részes állam jogát választják, akkor az szintén az Egyezmény kizárásához vezet. Részleges kizárásnak tekinthetjük azt, ha a felek egy nemzeti jogrendszer bizonyos szabályaira hivatkoznak. E helyütt visszautalok a *dépeçage* és *tronc commune* fogalmakra, ugyanis a jogválasztás itt is az állami jogok/egyezmények alkalmazásával a szerződés feldarabolására, vagy a jogok/egyezmények közös tartományának alkalmazására kerül sor. Amennyiben az Egyezmény teljesen kizárásra kerül, úgy a szerződésre irányadó jog lesz főszabály szerint alkalmazandó.¹⁴ E helyütt fontos hivatkoznunk az un. *merger clause* – ra, amit más néven teljességi záradéknak hívnak. Ennek értelmében a felek szerződésükre teljességgel kizárják az Egyezményt és más általuk

⁵ Az Egyezmény 11. Cikkének, 29. Cikkének vagy II. Részének bármely olyan rendelkezése, amely az írásbelitől eltérő más formában is megengedi az adásvételi szerződés megkötését, módosítását vagy megegyezéssel történő megszüntetését, illetve bármely ajánlat megtételét vagy elfogadását vagy más akaratnyilatkozat tételét, nem alkalmazható, ha bármelyik fél telephelye olyan Szerződő Államban van, amely az Egyezmény 96. Cikkében meghatározott nyilatkozatot megtette. A felek e Cikktől nem térhetnek el és nem módosíthatják annak hatását.

⁶ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 61.

⁷ Az a Szerződő Állam, amelynek jogrendszere az adásvételi szerződés megkötéséhez vagy annak bizonyításához írásbeli alakot követel meg, a 12. Cikk rendelkezéseivel összhangban bármely időpontban nyilatkozatot tehet, hogy az Egyezmény 11. Cikkének, 29. Cikkének vagy II. Részének bármely olyan rendelkezése, amely megengedi az adásvételi szerződés megkötésének, módosításának, vagy megegyezéssel történő megszüntetésének vagy bármely ajánlatnak, elfogadásnak vagy szándéknak az írásbelitől eltérő más formában kifejezésre juttatását, nem alkalmazható, ha valamelyik fél telephelye ebben az államban van.

⁸ GLAVANITS Judit (szerk.): *A Nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlatának aktuális kérdései*, Széchenyi István Egyetem Nemzetközi – köz és magánjogi tanszékének kiadása, 2017. 13.

⁹ 1964. évi 8. törvényerejű rendelet, (elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/1964-8-10-00>, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

¹⁰ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 33.-34. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

¹¹ Uo. 34.

¹² SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 65.-66.

¹³ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 34. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

¹⁴ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 65.-66.

választott jogtól eltérő joganyag alkalmazását. A felek által írásban rögzített szerződés a szerződő felek teljes körű, egybehangzó megállapodását tartalmazza.¹⁵

1.2. Értelmezési és jogegységesítési alapelvek

A 7. Cikk vizsgálata azért fontos, mivel az Egyezmény alkalmazásának alapvonalait adja meg, s rámutat a legfontosabb értelmezési és jogegységesítési irányvonalakra.¹⁶

A bíróságok által történő egységes értelmezés elősegítésének iránymutatását a 7. Cikk fogalmazza meg.¹⁷ A nemzetközi kereskedelemben fontos az egységes jogértelmezés és a jóhiszeműség és tisztesség elvének következetes betartatása. Éppen ezért maga az Egyezmény tartalmazza ezt az elvet anélkül, hogy egy „legfelsőbb” bíróság felállításra került volna az egységes jogértelmezés biztosításának érdekében.¹⁸ Ebben a kontextusban a nemzetközi jelleg azt jelenti, hogy az Egyezmény rendelkezéseit a nemzeti jogok elveitől izoláltan kell értelmezni és alkalmazni. „Minden jogvitában olyan döntésre kell törekedni, amely nemzetközileg követésre találhat.”¹⁹ A bíróságoknak az Egyezményt kizárólag annak feltételei szerint kell értelmezniük és szabályait a joggyakorlatba átültetniük. Az Egyezmény értelmezése során figyelembe vehető a nemzetközi jogirodalom és az Egyezmény jogalkotási előzményeire való hivatkozás (teleologikus értelmezés).²⁰ Az egységes ítélkezési gyakorlat lehetővé teszi, hogy a szerződő felek az Egyezményre bízzák szerződésüket a kiszámíthatóbb jogvitarendezés érdekében.²¹ A külföldi esetekre, bírósági határozatokra történő hivatkozás az egységes jogértelmezés és jogalkalmazás irányába mutat.²² Az angol és az amerikai joggyakorlat általában megszorítóan értelmezi a nemzeti jogot és ezáltal kifejezetten előtérbe helyezi az Egyezmény rendelkezéseit, és hivatkozik külföldi jogesetekre is. Hazai viszonylatokban az esetjogias gondolkodásmód azonban nem kifejezetten jellemző.²³

E szabály alól kivételt képez, ha az Egyezmény valamely rendelkezése kifejezetten egy adott nemzeti jogból gyökerezik.²⁴ Tehát a nemzeti jogoktól független, speciális elbírálást igényelnek az Egyezmény hatálya alatt álló szerződések. Az Egyezményt ennek értelmében egységesen kell értelmeznie az egyes államoknak, melynek érdekében az Egyezmény speciális, sajátos fogalmakat és kifejezéseket használ: Pl.: „reasonable”, „Nachfrist” stb. Az egységes értelmezésnek egyik fontos feltétele az, hogy szöveghű, tartalmában precíz és a hiteles szövegnek megfelelő legyen.²⁵ Amennyiben az adott nyelv fordításában kétértelmű az Egyezmény valamely rendelkezése, úgy az angol vagy a francia nyelvű eredeti szövegezés szerint kell értelmezni az adott szabályt, mivel az Egyezmény megtárgyalásának nyelvei is hivatalosan túlnyomórészt franciául és angolul folytak.²⁶ Ezekkel az egységesítő szabályokkal könnyedén kiküszöbölhetőek az eltérő anyanyelvekből fakadó

¹⁵ SZABÓ: *i.m.* 24.-26. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5>

¹⁶ „Az Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy elősegítsék az Egyezmény egységes alkalmazását, valamint a jóhiszeműség érvényesítését a nemzetközi kereskedelemben. (2) Az Egyezményben szabályozott ügyekkel összefüggő mindazokat a kérdéseket, amelyekre az Egyezmény kifejezett rendelkezéseket nem tartalmaz, az Egyezmény alapjául szolgáló általános elvekkel vagy ilyen elvek hiányában – a nemzetközi magánjog alapján alkalmazandó jog rendelkezéseivel összhangban kell megoldani.”

¹⁷ HILLMAN, Robert A.: Applying the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods: The Elusive Goal of Uniformity, in: *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 21 (Cornell Int'l Law Journal ed., 1995), 458.

¹⁸ BOROS Sándor: A Bécsi Vételi Egyezmény 7. Cikkének gyakorlata, in: *Miskolci Jogi Szemle*, 19. évf. 3. szám (2024) 107.-108.

¹⁹ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 71.

²⁰ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 42. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

²¹ BOROS: *i.m.* 111.

²² UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 43. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

²³ GLAVANITS Judit, FERENCZ Kristóf, FORGÓ Alex, KOMÁLOVICS Barna, TAKÓ Dalma: A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlata : Válogatás a nemzetközi bírósági esetjogból. in: *A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok egyes aktuális kérdései*. Gondolat Kiadó, Budapest, 142.

²⁴ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 69.-70.

²⁵ SZABÓ: *i.m.* 24.-26. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5>

²⁶ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 42. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

nehézségek az Egyezmény értelmezése során. Figyelembe kell venni tehát azt, hogy az Egyezményt nem egyetlen jogrendszer és társadalmi rend igényeinek kielégítése érdekében hozták létre, hanem egy egységes és kiszámítható államokon átívelő jogalkalmazás korszakalkotó mérföldköveként szánták.²⁷

A felek autonómiájának elve az egyik fontos és általános alapelv. Eszerint a felek az Egyezmény rendelkezéseinek diszpozitív jellegéből fakadóan eltérhetnek annak szabályaitól vagy akár ki is zárhatják azokat, ahogyan azt a 6. cikk is leszögezi.²⁸ Az eladó székhelye szerint határozza meg ennek ellenére a fizetéssel kapcsolatos részletszabályokat pl.: a pénznem kérdését egy bírósági határozat szerint. Azonban más bíróságok úgy ítélték meg a kérdést, hogy a nemzeti jog lesz irányadó ilyen esetben, hiszen az Egyezmény kifejezetten nem tér ki ilyen részletszabályokra. A bizonyítási teher elve azon az általánosan elfogadott állásponton nyugszik, miszerint azt terheli a bizonyítás, akinek az érdekében áll az adott tény bizonyítása. Az informalitás alapelve azt jelenti, hogy a szerződő felek megállapodásukat írásban, szóban vagy akár ráutaló magatartással is módosíthatják, vagy megszüntethetik.²⁹ Alapelvként tekinthetünk továbbá a kamathoz való jogra, a *clausula rebus sic stantibus* és a beszámítás jogintézményére is.³⁰

A jóhiszeműség követelményének fogalmát nem találhatjuk meg az Egyezményben. Éppen ezért a bírói gyakorlat is esetről – esetre más és más tartalommal tölti meg a jóhiszeműség elvét, ami nehézséget szül a jogalkalmazói gyakorlatban.³¹ A bíróság egyik esetben kártérítést szabott ki az egyik fél számára, mert a jóhiszeműség elvével ellentétesen járt el. Más esetben a bíróság úgy ítélte, hogy mivel az eladó kötelezettségeinek teljesítését megtagadta, a vevőnek nem kell teljesítenie az ellenszolgáltatást, mivel az eladó megszegte a jóhiszeműség és tisztesség alapelvét.³² Az alapelvek hézagpótló, iránymutató szerepet töltenek be a jogalkalmazók munkájának elősegítése céljából, azonban láthatjuk azt, hogy a jóhiszeműség elvének precíz meghatározása még inkább a jogegységesítés és kiszámítható joggyakorlat irányába mutatna. Megállapíthatjuk, hogy az Egyezmény 7. cikkében rögzített elvek segítenek biztosítani az egységes jogértelmezést, amely nemcsak a jogalkalmazók számára fontos, hanem a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok kiszámíthatóságát is növeli.

1.3. Az értelmezés főszabálya és a vizsgált cikkek közötti kapcsolatok

A 8. Cikk³³ értelmében alapvetően a fél nyilatkozatát vagy magatartását szándéka (*animus*) szerint kell értékelni, figyelembe véve a felek között kialakult gyakorlatot, az általuk elfogadott és alkalmazott szokásokat, a felek magatartását és az ésszerűen cselekvő ember magatartását.³⁴ Ezt a cikket szorosan a 9. cikkel összhangban kell értelmezni, ugyanis a 8. cikk (1.) bekezdése a felek megegyezését helyezi középpontba, (3.) bekezdése pedig a felek között kialakított gyakorlatot, általuk követett szokásokat és a közöttük lefolyt tárgyalásokat veszi figyelembe, mely fogalmakat a 9. cikk nevesít.

A cikkek közötti összefüggéseket jól mutatja az a gyakorlat, miszerint, ha nem vesszük figyelembe a 8. cikk szerződésszerkesztésre vonatkozó szabályait, az a hazai jog irreális, hipotetikus esetekre történő alkalmazásához vezethetne, és korlátozná az egységes jog hatályát, megsértve a 7. cikk (1) bekezdésének azon szabályát, hogy az egyezményt „az egységes alkalmazás előmozdításának szükségességére tekintettel” kell

²⁷ QUINN, James P.: The Interpretation and Application of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, in: *International Trade and Business Law Review*, 2004. 227.

²⁸ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 43. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

²⁹ Uo. 44.

³⁰ Uo. 44.-45.

³¹ BOROS: *i.m.* 114.-116.

³² UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, 2016. 43. (elérhető: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, letöltés dátuma: 2025.02.03.)

³³ Az Egyezmény alkalmazása szempontjából valamely fél nyilatkozatát vagy más magatartását e fél szándéka szerint kell értelmezni, feltéve, hogy a másik fél e szándékról tudott vagy arról tudnia kellett. Ha az előző bekezdés nem alkalmazható, az egyik fél nyilatkozatát vagy más magatartását úgy kell értelmezni, ahogy azt a másik félhez hasonló, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között értelmezte volna. A fél szándékának vagy az ésszerűen gondolkodó személy megítélésének meghatározása szempontjából megfelelően figyelembe kell venni az eset valamennyi jelentős körülményét, ideértve a felek közötti tárgyalásokat, a közöttük kialakított gyakorlatot, a szokásokat, valamint a felek ezt követően tanúsított magatartását.

³⁴ BUNGA Dita Rahma Cesaria: Harmonization of International Sales Law: CISG as Supplement to Indonesian Contract Law, in: *Juris Gentium Law Review*, 4. évf. 1. szám, 2016. 37.-38.

értelmezni.³⁵ A 7. és a 8. Cikk harmóniája tulajdonképpen az „egységes megközelítés ajtajának kulcsa”³⁶ az Egyezmény vonatkozásában.

A nyilatkozattevő fél nyilatkozatát úgy kell értelmezni, ahogyan azt a szerződő fél vélhetően értette.³⁷ Egy általános érvényű rendelkezésről beszélhetünk, hiszen a szerződés egész folyamatában a felek által megtett nyilatkozatokra és az általuk tanúsított magatartásra vonatkozik. Fontos, hogy az Egyezmény hatálya alá nem tartozó szerződéses elemekre is vonatkozik ez a szabály. Ilyen pl. a beszámítás, vagy az exkluzivitási kikötés. Az akarati elv csak abban az esetben fog érvényesülni, hogyha a szerződő felek egymás szándékaival tisztában voltak/vannak. Ezt a szabályt a *falsa demonstratio non nocet* elv fémjelzi, ami azt jelenti, hogy a felek akarata az irányadó akkor is, ha bármely fél tévesen nem megfelelő kifejezést vagy megjelölést használt. A főszabály szerint érvényesülő akarati elv helyett csak akkor jut érvényre a nyilatkozási elv, ha a fél nem ismerte (súlyos gondatlanság hiányában sem) a másik fél szándékait. A szerződés értelmezéséhez az eset valamennyi jelentős körülményét számba kell venni.³⁸ Az ésszerű ember (*reasonable man*) akarata szerint szükséges megítélni a kérdéskört. Tehát a fél magatartását vagy nyilatkozatát az ésszerűen cselekvő, objektíve gondos és világos szándékú ember gondolataihoz kell hasonlítani és amennyiben nem felel meg a fél akarati nyilatkozata az ésszerű ember nyilatkozata követelményeinek, úgy nem felel meg az Egyezmény előírásainak sem.³⁹

1.4. A szokás hatalma

A 9. Cikk⁴⁰ vizsgálatával a felek közötti szerződéses gyakorlat alapvető szabályait tekintjük át.

Eme Cikk célja a felek közötti kereskedelmi gyakorlat és kereskedelmi szokások kialakítása, rendezése és a szerződéses kapcsolat szabályozása. A Cikk tartalmazza azokat a szokásokat, melyek a felekre, a szerződésre és a szerződés megkötésére kifejezett megállapodás hiányában is alkalmazandóak. Annak a félnek kell bizonyítania a felek között fennálló gyakorlatot és szokásokat, aki azokra hivatkozik. A felek egyúttal szabadon alakíthatják ki szerződésük tartalmát. Ennek fontossága abban rejlik, hogy szabadon köthetnek ki bármely a gyakorlatban bevált szokást, ill. szabadon alakíthatják ki, követhetik a közöttük kialakult gyakorlatot.

A szokások lehetnek akár helyi, akár nemzeti kereskedelmi szokások. Ha egy adott szokás vitás, akkor az irányadó anyagi magánjog szabályainak megfelelően kell a helyzetet minősíteni. A kereskedelmi gyakorlat fogalma alatt a felek közötti magatartás ismétlődését és annak gyakoriságát kell érteni. Fontos szempont a hallgatóságos megállapodás esetében, hogy a felek a szokást ismerték vagy ismerniük kellett, valamint a nemzetközi kereskedelem adott ágában a szokást az adott szerződéstípus vonatkozásában széles körben ismerik, és rendszeresen alkalmazzák. Amennyiben ezen feltételek érvényesülnek, úgy az Egyezmény a felek hallgatóságos megállapodását vélelmezi. A felek a kereskedelmi szokásokat általánosan vagy meghatározott részben kizárhatják, s ez a kizárás hallgatóságos megállapodással is megvalósulhat. A felek gyakorlatának és szokásainak, akár hallgatóságos, akár kifejezett kizárás esetében, abban az esetben elsőbbségük van, ha a felek korábbi gyakorlata és a hallgatóságos érvényesülő szokások ellentmondanak egymásnak.⁴¹ „A felekre tehát azért kötelezőek a szokások, mert azokat hallgatóságosan vagy kifejezetten belefoglalták a szerződésbe, így ezek lesznek alkalmazhatók a felek autonómiájára a CISG összeütköző rendelkezései helyett.”⁴² A 8 Cikkkel összhangban a 9. Cikk rögzíti azokat a módozatokat, ahogyan a felek eljárni kötelesek a szerződés teljesítése

³⁵ HONNOLD, John O.: *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, Kluwer Law International, 1999. (elérhető: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/honnold.html, letöltés dátuma: 2025.02.04.)

³⁶ ANDERSEN, Camilla: *The Uniform International Sales Law and the Global Jurisconsultorium*, in: *The Journal of Law and Commerce*, 24 no. 2. spr. University of Western Australia-Faculty of Law Research Paper, 2005. 166.

³⁷ GLAVANITS, FERENCZ, FORGÓ, KOMÁLOVICS, TAKÓ: *i.m.* 151.

³⁸ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 80.-84.

³⁹ TOCHUKWU Nwekwo: *A Critical Analysis of The CISG in the Harmonization and Unification of International Trade Law in Africa-Nigeria*, Babcock University, Girne American University, 2015. 20. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2565013, letöltés dátuma: 2025.02.04.)

⁴⁰ A feleket köti minden szokás, amelynek alkalmazásában megegyeztek és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. Ellenkező megállapodás hiányában a feleket úgy kell tekinteni, mint akik szerződésükre vagy annak megkötésére hallgatóságosan alkalmazni rendeltek minden olyan szokást, amelyet ismertek vagy ismerniük kellett, továbbá amely a nemzetközi kereskedelemben széles körben ismert és amelyet a kereskedelem szóban forgó ágában használatos szerződéstípus körében rendszeresen alkalmaznak.

⁴¹ SÁNDOR - VÉKÁS: *i.m.* 86.-90.

⁴² GLAVANITS: *i.m.* 51.-52.

során. Ez többféle formában is megvalósulhat tehát. A köztük kialakult kereskedelmi gyakorlat, a szokások, az adott üzletágban általánosan elfogadott kereskedelmi gyakorlat, valamint a felek közös megegyezése alapján meghatározott magatartás képezheti eme kötelezettség tartalmát.⁴³

ZÁRÓ GONDOLATOK

A Bécsi Vételi Egyezmény elméleti vonatkozásai fontosak abban a tekintetben, hogy további elemzéseket végezhessünk a jogválasztás gyakorlati kérdéseinek megértése, feltárása, és az ezzel kapcsolatos problémák megoldása érdekében. Láthatjuk azt, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény releváns építőköve a nemzetközi adásvételi szerződések és az ezzel kapcsolatos ügyletek szabályozásának, azonban nem szabályoz teljeskörűen minden részletet. Pl.: a jóhiszeműség fogalmának tisztázatlansága a joggyakorlatban. A további jogesetekkel kapcsolatos empirikus elemzéseinket következő cikkeinkben kívánjuk kifejteni és megoldást találni a jogválasztás alkalmazásának problémáira A Bécsi Vételi Egyezmény vonatkozásában.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] A Bécsi Vételi Egyezmény (elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98700020.tvr>; letöltés dátuma: 2025.02.02.)
- [2.] BOROS Sándor: A Bécsi Vételi Egyezmény 7. Cikkének gyakorlata, in. *Miskolci Jogi Szemle*, 19. évf. 3. szám (2024)
- [3.] BUNGA Dita Rahma Cesaria: Harmonization of International Sales Law: CISG as Supplement to Indonesian Contract Law, in. *Juris Gentium Law Review*, 4. évf. 1. szám, 2016.
- [4.] ANDERSEN, Camilla: The Uniform International Sales Law and the Global Jurisconsultorium, in. *The Journal of Law an Commerce*, 24 no. 2. spr. University of Western Australia-Faculty of Law Research Paper, 2005.
- [5.] GLAVANITS Judit (szerk.): *A Nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlatának aktuális kérdései, Széchenyi István Egyetem Nemzetközi – köz és magánjogi tanszékének kiadása*, 2017.
- [6.] GLAVANITS Judit, FERENCZ Kristóf, FORGÓ Alex, KOMÁLOVICS Barna, TAKÓ Dalma: A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlata : Válogatás a nemzetközi bírósági esetjogból. in: *A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok egyes aktuális kérdései*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- [7.] QUINN, James P.: The Interpretation and Application of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, in. *International Trade and Business Law Review*, 2004.
- [8.] HONNOLD, John O.: *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, Kluwer Law International, 1999. (elérhető: https://iicl.law.pace.edu/sites/default/files/cisg_files/honnold.html, letöltés dátuma: 2025.02.04.)
- [9.] HILLMAN, Robert A.: Applying the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods: The Elusive Goal of Uniformity, in: *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 21 (Cornell Int'l Law Journal ed., 1995).
- [10.] SÁNDOR Tamás - VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2005.
- [11.] SZABÓ Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca*. Doktori Értekezés, Budapest, 2009. 24.-26. Elérhető: <https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Szabo-Sarolta-PhD.pdf?u=1bRgU5>
- [12.] TOCHUKWU, Nwekwo: *A Critical Analysis of The CISG in the Harmonization and Unification of International Trade Law in Africa-Nigeria*, Babcock University, Girne American University, 2015. (elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2565013, letöltés dátuma: 2025.02.04.)
- [13.] UNCITRAL, United Nations Commission on International Trade Law: *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, New York, 2010.
- [14.] UNCITRAL: *Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 2016*.

⁴³ UNCITRAL, United Nations Commission on International Trade Law: *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, New York, 2010. 36.

JOGEGYSÉG VAGY EGYÉNI JOGVÉDELEM? A FELÜLVIZSGÁLATI ELJÁRÁS, MINT RENDKÍVÜLI PERORVOSLAT DILEMMÁI A Pp. MÓDOSÍTÁSÁNAK TÜKRÉBEN

Absztrakt

A tanulmány célja a rendkívüli perorvoslatok körében szereplő felülvizsgálati eljárás jelentőségének kihangsúlyozása, illetve szabályozásának alapos ismertetése a 2025. évi XLIX törvény által bevezetett módosítások tükrében, az összehasonlító elemzés módszerét alkalmazva a Módtv. által bevezetett és az azt megelőző rendelkezések vonatkozásában. A tanulmány fókuszában áll továbbá a jogegységre való törekvés előmozdítása, az egyéni jogvédelem megvalósításának dilemmái, illetve a perhatékonyság növelését célzó rendelkezések bemutatása és értékelése. A vizsgálatból kitűnik, hogy ezen célok megvalósítása érdekében került sor előrelépésekre, azonban a szabályozás korántsem maradt hézagmentes.

Kulcsszavak: felülvizsgálat, jogegység, Kúria, egyéni jogvédelem, perhatékonyság, jogerő

1. FELÜLVIZSGÁLAT HELYE A PERORVOSLATOK RENDSZERÉBEN ÉS A JOGEGYSÉG BIZTOSÍTÁSÁNAK KÖVETELMÉNYE

A jogorvoslatok igénybevételenek lehetősége garanciális elem az igazságszolgáltatásban. A bíróságok nem tévedhetetlenek, az ítéleteken viszont emberi sorsok múlhatnak, ennek köszönhetően tartalmaz a hatályos szabályozás számos jogorvoslati formát, lehetővé téve, hogy a bírói tevékenység ne csak jogszolgáltatás, hanem egyben igazságszolgáltatás is legyen, így elkerülhetővé váljon a *justizmord*.

A 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban: Pp.) megkülönböztet rendes és rendkívüli perorvoslatokat, attól függően, hogy jogerőre még nem emelkedett, vagy már jogerős határozatokkal szemben nyílik lehetőség az igénybevitelükre.

A felülvizsgálat intézménye a rendkívüli perorvoslatok körébe tartozik, az eljárás lefolytatása a Kúria kizárólagos hatásköre. Voltak korábban arra irányuló törekvések, hogy a törvényszék jogerős határozatai esetében e hatáskör az ítéletábrát illesse meg, ezen megoldás azonban nem lett volna alkalmas a *jogegységi funkció* biztosítására. Az ítéletábra nem a legfelsőbb bírói szervként nem jogosítható arra, hogy azonos szinten elhelyezkedő és alacsonyabb fokú bíróságok egységes jogalkalmazásának irányát meghatározza. Nem beszélve arról, hogy ha a csupán regionális jellegű illetékességgel rendelkező ítéletábrák eltérő értelmezésre jutnának jogkérdésekben, az jelentősen aláásná a *jogbiztonság* követelményét és végső soron a továbbiakban is a Kúriának kellene kiválasztania az alkalmazandó gyakorlatot, jogértelmezést.^{1,2}

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy a Kúria feladata a jogalkalmazás egységességének biztosítása, a jogegységi határozatok a bíróságokra kötelezőek.³E szabály fontos biztosíték a jogbiztonság szempontjából, így nem meglepő, hogy a jogerő megbontására is lehetőséget ad a jogalkotó ilyen helyzetben. Nagyobb érdek fűződik ugyanis a kiszámítható, egységes ítélkezési gyakorlathoz, mint a jogerő *res iudicata* jellegének joggal való visszaélés-szerű alkalmazásához. A bíróság döntését mindenkinek tiszteletben kell tartania, a jogegységi szabályok pedig garantálják azt, hogy a szabály a döntéshozó fórumokra is vonatkozzon. Ennek az elvi alapja pedig az, hogy ugyanazon jogszabályi rendelkezésnek nem lehet több, egymással ellentmondó értelmezése.⁴

A felülvizsgálati eljárásban való részvétel nem minősül alanyi jognak, ellentétben más perorvoslati formákkal, így a jogalkotó erősen korlátozhatja a jogintézmény alkalmazásának lehetőségét. Nemzetközi szintű gyakorlat, hogy a felülvizsgálati hatáskört az adott állam legfelsőbb bírói fóruma látja el, ennek köszönhetően a befogadhatóság legfőbb szempontjává is a jogegységi funkció került, míg az egyéni

¹ GOMBOS Katalin: A polgári perorvoslati rendszer és átalakulása, in *Jogtudományi Közlöny*, 2018/2. szám, 57-71. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/8998548> (Letöltés dátuma: 2025.10.12.)

² CSILLÁM Katalin: A 2016. évi CXXX. törvényben szabályozott perorvoslatok a gyakorló bíró szemével. <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/7145129> (Letöltés dátuma: 2025.10.12.)

³ Magyarország Alaptörvénye. 25. cikk (3) bekezdés.

⁴ VARGA Zs. András: Tíz gondolat a jogegységről, in *Magyar Jog*, 2020/2. https://orac.hu/Varga_Zs_Andras_Tiz_gondolat_a_jogegysegrol_es_a_precedens_hatasrol (Letöltés dátuma: 2025.10.18.)

jogvédelem, a rendes jogorvoslatok kimerítése után a jogerő ily módon történő áttörése ehhez képest másodlagos, bár nem elhanyagolható.^{5,6}

A perorvoslat igénybevételének feltétele Európa-szerte egy előzetes *engedélyezési* vagy *befogadhatósági eljárás*. A felülvizsgálatot összehasonlítva az alanyi jogként a peres feleket (és egyéb perbeli résztvevőket) megillető fellebbezés intézményével – ahol elegendő a magánérdek vélt, vagy valós sérelme az eljárás megindításához – a felülvizsgálati eljárás megköveteli a közérdekre ható jogszabálysértést vagy a jogalkalmazás egységének megbomlását. A legfelsőbb bírói fórumok érdemben tehát nem vizsgálják olyan határozatot, amely ezen feltételeknek nem felel meg – ennek kiderítésére szolgálnak a befogadhatóságot vizsgáló módszerek – így biztosítható, hogy a kisebb jelentőségű, *bagatell* ügyek alacsonyabb szinten maradnak, a jogerő pedig a későbbiekben sem bomlik meg.^{7,8}

A felülvizsgálati eljárás a perújítással, mint szintén rendkívüli perorvoslati formával szemben nem ténykérdésre, hanem jogkérdésre koncentrál, jogsértő határozatok esetén vehető igénybe. Emiatt a felülvizsgálati eljárás keretein belül a bíróság nem vesz fel további bizonyítást sem, az alsóbb fokú bíróságok által megállapított tényállást fogadja el, a jogsértések feltárását a rendelkezésre álló iratanyagból valósítja meg.⁹ További elemzési szempontok szerint a felülvizsgálat fellebbeviteli, önálló és nem halasztó hatályú.¹⁰

Dolgozatomban a felülvizsgálati szabályozás történeti áttekintése után bemutatom a jelenlegi és a jövő év januárjától hatályba lépő eljárásrend közötti különbségeket, különös figyelmet fordítva arra, hogyan növeli a Pp. legújabb módosítása a jogegység megvalósításának esélyét, illetve hogyan próbálja csökkenteni a túlterhelt bírói fórum ügyterhét, növelve a perhatékonyt.

2. RÉGI ÉS ÚJ Pp. FELÜLVIZSGÁLATI RENDSZERE

Kezdetben megjegyzem, hogy a rendkívüli jogorvoslatok körében a felülvizsgálati szabályozás ma már ismeretlen előzményének tekinthető a *9/1992.-es alkotmánybírósági határozattal* eltörölt törvényességi óvás intézménye; mely eljárás megindítását a Legfelsőbb Bíróság tagja vagy a legfőbb ügyész diszkrecionális jogává tette a jogalkotó jogsértő jogerős határozatok esetén. A jogintézmény kezdeti funkciója a jogegység biztosítása volt, azonban egyre inkább megnőtt az igény a jogorvoslati, egyéni jogvédelmi funkció erősítésére, így szükséges volt egy e célt jobban szolgáló megoldás bevezetése.¹¹ Ez lett a felülvizsgálati eljárás, amelyet már az első polgári perrendtartás, az *1952. évi III. törvény* (továbbiakban: régi Pp.) is tartalmazott, javarészt a jelenleg hatályos szabályozás logikájával megegyezően. Eltérésnek számított, hogy a régi Pp. kezdetben nem engedte a felülvizsgálatot a Kúria (korábban még Legfelsőbb Bíróság) határozatától való eltérés során, csak jogszabálysértés esetén; illetve a felülvizsgálatból kizárt határozatok meghatározásának körében is volt némi különbség.¹²

Látható azonban, hogy a régi Pp. módosításai során szűkítette, majd az új Pp. később kissé kiterjesztette a felülvizsgálati eljárásba vonható határozatok körét, illetve az értékhatáron alapuló korlátozás is megengedőbbé vált – a korábbi hárommillió forintról ötmillió forintra növekedett. Fontos azonban megjegyezni azt is, hogy a korábbi szabályozási logika szerint, ahol az egyszerű jogszabálysértés elegendő volt az eljárás megindításához, a felülvizsgálat akár egy sajátos harmadfokként is értékelhető volt, a legfelsőbb

⁵ GOMBOS: *i.m.*

⁶ PAKSI Gábor: Az új felülvizsgálati szabályok a Legfelsőbb Bíróság eljárásában, in *Jogi Fórum*, Budapest, 2004. 5. [https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/paksi_gabor-uj_felulvizsgalati_lb\[jogi_forum\].pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/paksi_gabor-uj_felulvizsgalati_lb[jogi_forum].pdf) (Letöltés dátuma: 2025.10.15.)

⁷ POMEISL András József: A Kúria felülvizsgálat engedélyezésével kapcsolatos gyakorlata I. - Az engedélyezés alá eső ügyek köre és a felülvizsgálat engedélyezése iránti kérelem alaki és tartalmi követelményei, in *Kúriai Döntések (BH) Fórum rovata*. 2024/1. szám. <https://szakikkadatbazis.hu/doc/2214760> (Letöltés dátuma: 2025.10.16.)

⁸ 2025. évi XLIX. törvény igazságügyi tárgyú törvények módosításáról. (Továbbiakban Módtv.) (Letöltés dátuma: 2025.10.13.)

⁹ *Felülvizsgálati eljárás polgári ügyekben (a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján a 2018. január 1-jén és azt követően indult ügyekben)*, in <https://kuria-birosag.hu/hu/rendkivuli-jogorvoslati-eljarasok-polgari-ugyekben> (Letöltés dátuma: 2025.10.18.)

¹⁰ PAKSI: *i.m.* 10.

¹¹ 9/1992. (I.30) AB határozat.

¹² Régi Pp. 270.§ (2) bekezdés.

bírói fórum szerepe azonban főként a jogegységi eljárás bevezetésével a későbbiekben jelentősen megváltozott.^{13,14}

A szabályozási koncepció, tehát már régóta a következő: a felülvizsgálat, mint rendkívüli jogorvoslat csupán kivételes esetekben engedélyezhető eljárás, a korlátozásnak pedig két fő aspektusa van: a perek *pertárgyérték* szerinti, illetve *tartalom* szerinti kizárása. A kis pertárgyértékű ügyek kis jelentőségüktől fogva nem kerülhetnek és kerülhettek kivételes engedélyezés hiányában a legfelsőbb bírói fórum elé; a tartalom alapján történő csoportosítás kapcsán pedig a legfontosabb szempont a jogerő szilárdsága az ember legszemélyesebb viszonyait elbíráló perek esetében. Természetesen voltak és vannak további korlátozások, melyek egyik csoportba sem sorolhatók, így például nincs lehetőség felülvizsgálatra az elsőfokon jogerőre emelkedett határozatok vagy járulékos kérdések esetén. Minden, a fő csoportokba vonatkozó rendelkezésnek racionális magyarázata van. A felülvizsgálati eljárás körébe vont ügyeknek nagy társadalmi jelentőséggel kell bírniuk és a peres félnek vagy egyéb jogosultnak minden lehetőséget igénybe kell vennie a rendkívüli perorvoslati forma kezdeményezése előtt, a jogerőre emelkedés megakadályozásának érdekében.¹⁵

A régi Pp. a 2010-es évekre már egyre kevésbé tudta betölteni szerepét, ugyanis rengeteg módosításon esett át, gyakorlati alkalmazása nehézkessé vált. Az új Pp. bevezetése koncepcionális változásokat hozott, melyeknek fontos sarokpontjává a *perhatékonyság* növelését tette a jogalkotó. Számos jogintézményt, így a felülvizsgálati szabályozást is áthatotta ez a logika, megmaradt az eljárás rendkívüli jellege, azonban az új törvény hatályba lépésével nőtt egyben jogegység biztosítására irányuló igény is, a Kúria ezen szerepkörének erősítése a hagyományos ítélkezési funkció mellett, vagy pontosabban a hagyományos tevékenység háttérbe szorításával.

Nem volt azonban ez a cél teljesen ismeretlen korábban sem, ugyanis már a régi Pp. 2001-es módosítása is lehetővé tette, hogy a Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatától való eltérés során engedélyezhetővé váljon az eljárás.^{16,17} Ezen módosítás kiterjesztő jellege azonban csak látszólagos, az Alkotmánybíróság által ugyanis hatályon kívül helyezésre került a régi Pp. 270.§ (3) bekezdése, amely a jogszabálysértéssel konjunktív feltétellel tette a *jogegység sérelmét* a kérelem befogadhatóságához, ezáltal túl szigorú feltételeket állítva a jogintézmény igénybevételéhez, jelentős mértékben csökkentve az egyéni jogvédelem szerepét a rendkívüli perorvoslat céljai között.¹⁸

Összefoglalva tehát, a felülvizsgálat kezdetben szinte harmadfokú eljárásnak számított, majd a Legfelsőbb Bíróság joggyakorlatot meghatározó szerepének növekedésével vette fel egyre kivételesebben alkalmazható jellegét, ezáltal megindult egy tendencia a befogadhatóság korlátozásának körében. A jogintézmény szerepe megváltozott, igénybevételére ezzel összefüggésben egyre kisebb körben van *de facto* lehetőség, ezen pedig a januárban hatályba lépett módosítás sem változtat érdemben.

3. A KORÁBBI ÉS A JELENLEG HATÁLYOS FELÜLVIZSGÁLATI SZABÁLYOZÁS ÉRTÉKELŐ ÖSSZEHASONLÍTÁSA

3.1 A felülvizsgálattal támadható határozatok köre

A hatályos Pp. legújabb módosítása, a 2025. évi XLIX. törvény (*Módtv.*), melynek miniszteri indokolása megerősíti az eljárási törvény egyik legfontosabb célját, a perhatékonyság növelését a Kúria ügyterhének csökkentésével, kiegészül a felülvizsgálati szabályozásra vonatkozó speciális céllal, a jogegységre való törekvő erősítésével.¹⁹

Felülvizsgálat tárgya így továbbra is jogerős határozat (ítélet vagy az ügy érdemében hozott végzés) lehet. Az ítélet e körben lefedi a részítéletet, a közbenső ítéletet és a kiegészítő ítélet körét. Az eljárás lefolytatásához továbbá, szükséges az is, hogy a jogalkalmazás egységét is veszélyeztesse az adott határozat

¹³ 42/2004. (XI. 9.) AB határozat.

¹⁴ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról. 270-271. §.

¹⁵ Régi Pp. 270.§; Új Pp. 407.§

¹⁶ VARGA Norbert: *Új polgári perrendtartás a láthatáron*, in <https://bnt.eu/hu/aktualis-jogi-hireink/uj-polgari-perrendtartas-a-lathataron/> (Letöltés dátuma:2025.10.23.)

¹⁷ 2001. évi CV. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról. 9.§.

¹⁸ 42/2004. (XI. 9.) AB határozat

¹⁹ 2025. évi XLIX. törvény indokolása.

(“ügy érdemére kiható jogszabálysértés vagy Kúria közzétett határozatától jogkérdésben való eltérés esetei”).^{20, 21}

A Kúria meghatározása szerint a felülvizsgálat alapjának “elvi jelentőségű jogkérdésnek” kell lennie, vagyis a jogszabály hibás értelmezésével, tartalmával, jogkövetkezményeivel összefüggőnek, a ténykérdések vizsgálata ezen eljárás keretein belül már nem lehet a legfelsőbb bírói fórum feladata.²²

A hatályos és az azt megelőző szabályozás a felülvizsgálatból kizárt határozatok körében nagy részben azonos, azonban a továbbiakban külön *engedélyhez kötötté válik* a másodfokú határozatokkal szembeni felülvizsgálati kérelem benyújtásának lehetősége, mely alól kivételt képeznek a 406.§-ban nevesített határozatfajták. Ez a megoldás nagyban növeli az engedélyezési kérelem szerepét, melyet a feleknek a továbbiakban be kell építeniük a felülvizsgálati kérelembe. E rendelkezés önmagában növelhetné a perhatékonyt, azonban a kizárt határozatok ilyen mértékű megnövelésével jóval inkább az eljárás lassítása várható tőle. Megjegyezném ezen túl azt is, hogy az engedélyezés szerepének kiterjesztésével nem elsősorban a támadott határozatban rejlő tartalom, hanem egyre szélesebb diszkrecionális döntés a felülvizsgálati eljárás alapja, amely háttérbe szoríthatja az egyéni jogvédelem érvényesülésének lehetőségét.

További problémák is felmerülhetnek, tekintettel arra, hogy a Pp. módosított szövege szerint a másodfokú határozatokkal szemben akkor lehetséges a jogorvoslat, amennyiben a másodfokú ítélet megváltoztató – így a már elsőfokon megvalósított és a másodfokon nem orvosolt szabályszegésekkel szemben csak külön engedély esetében nyílik lehetőség a jogerő megbontására – további szűkítés, hogy ez a személyi állapotot érintő, vagy a törvényszék hatáskörébe tartozó esetek körében alakul így. Bár az általános elsőfokú fórum jelen perjogi rendszerünkben a törvényszék, azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a járásbírói szinten is jelentős részben indulnak eljárások.

Külön nevesíti a törvény az engedélyezhető határozatok körében a személyiségi jog érvényesítése és a közérdekű adatigénylés kérdését, amely tárgykörök vitathatatlanul kiemelt jelentőségűek az egyéni jogvédelmet kereső polgár szempontjából és közérdekvédelmi okokból, mégis csupán kiragadott tárgykörök a peres eljárások köréből. Mégha automatikussá is vált a felülvizsgálati kérelem befogadása ezen perek esetében – melyet kiemelten fontosnak tartok annak érdekében, hogy az eljárás alanyi jogává váljon a korábban engedélyezési kérelem benyújtására köteles jogosultnak – így a kiemelt tárgykörökben a továbbiakban nem a Kúria eseti mérlegelésétől függ az eljárás elindulása.^{23,24,25}

A felülvizsgálatból kizárt határozatok megnevezése nagy részében változatlan maradt. A törvény e körben tartalmazza továbbra is az elsőfokú határozat jogerőre emelkedésének két esetét, a Kúria határozatait, a járulékos kérdések körét (amelyeknek nincs akkora súlya, hogy a legfelsőbb bírói szerv rendkívüli eljárása váljon indokolttá), ezen túl más törvények is tilthatják a felülvizsgálatot. A felsorolás kiegészült a másodfokú bíróság ítéleteivel, kivéve a 406.§ (3) bekezdés a) -b) pontjaiban meghatározottakat.²⁶

E szabály azonban *de facto* nem csökkenti a felülvizsgálatra benyújtható határozatok körét. A másodfokú bíróság ítéletei ugyanis a már korábban leírtaknak megfelelően két csoportra bontható annak szempontjából, hogy szükséges-e a Kúria előzetes engedélyezése, vagy sem, de mindkét esetben adott a tényleges lehetőség az eljárás lefolytatására.

A Pp. 408. §. hatályon kívül helyezésre került, azonban innentől sem válik alanyi joggá a felülvizsgálat az ötmillió forintot meg nem haladó pertárgyértékű perek esetében. Csupán szemléletváltás történt a szabályozási logikában azzal, hogy a jogalkotó meghatározza azon az eseteket, amikor automatikusan befogadásra kerül a fél kérelme. Látható azonban, hogy abba a körbe a kis értékű vagyoni jogi követelésekkel kapcsolatos perek nem tartoznak bele (tekintettel arra, hogy vagyoni perekben a törvényszék hatásköre – eltekintve a Pp. 20.§. (1) bekezdés a) pontjában foglalt kivételektől – harmincmillió forinttól kezdődik) vagyis a továbbiakban is a Kúria egyedi mérlegelésétől fog függeni az eljárás megindíthatósága. Az eltérő nézőpont tehát abban rejlik, hogy a jogalkotó nagyobb jelentőséget tulajdonít a szabályozásban a perek mögött meghúzódó védendő társadalmi érdekeknek, mint a pénzzel kifejezhető minősítésnek. Az értékhatár szerinti

²⁰ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról. 406.§. (2025-ben hatályos időállapot. Továbbiakban: Pp.)

²¹ 1/2002. (IV. 22.) PK-KK vélemény, in <https://kuria-birosag.hu/hu/kollvel/legfelsobb-birosag-polgari-kollegiومانak-es-kozigazgatasi-kollegiومانak-kozos-velemenye-0> (Letöltés dátuma: 2025.10.15.)

²² BH. 2023. 3.71. in <https://jogkodex.hu/doc/5355927>

²³ 2025. évi XLIX. törvény igazságügyi tárgyú törvények módosításáról.

²⁴ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról. 406.§. (3) bekezdés. (2026-tól hatályos időállapot, továbbiakban: Új.Pp.)

²⁵ T/11917. számú törvényjavaslat indokolással - igazságügyi tárgyú törvények módosításáról in <https://jogkodex.hu/doc/1069953>

²⁶ Régi Pp. és Új Pp. 407.§.

korlátozás egyébként nem volt égetően szükségszerű, tekintettel arra, hogy az Alkotmánybíróság 3120/2012-es határozatában foglalt megállapításai szerint sem sérti az egyén jogait egy ilyen jellegű korlát, melyet a nemzetközi gyakorlat is alátámaszt.²⁷

A felülvizsgálat kettős célja az egyéni jogvédelem és a jogegység biztosítása, így véleményem szerint egyik fontos cél útjába sem állhat az, hogy kisebb értékű vagyon a per tárgya, vagy, hogy megegyező indokolással hagyta-e helyben a másodfokú fórum az elsőfokú bíróság határozatát vagyoni jogi ügyben. Ezzel viszont már a korábban hatályos szabályozás is tisztában volt, ugyanis az engedélyezési kérelemben feltüntetett feltételeknek való megfelelés következtében a Kúria mérlegelési jogkörével élve engedélyezhette az eljárás lefolytatását. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ezen tényezők nincsenek kihatással egy döntés jogsértő volta. Előfordulhat például, hogy a kis pertárgyértékű eljárás során szenvedett sérelem a peres fél számára nem tűnik jelentősnek, de a bíróság által a döntésben rejlő dogmatikai hiba csekély jelentőségű ügyekben is képes a jogegység megbontására.²⁸

3.2 A befogadhatóság változásai

Az engedélyezés feltételeinek körében kiemelném, hogy abban az esetben, ha a 406.§ (3) bekezdés a) -b) pont által nevesített másodfokú ítéletek, illetve a más jogszabályok által kizárt határozatok esetében; amennyiben nem lenne helye a perorvoslat igénybevételének, a jogegység sérelme esetén a Kúria számára a továbbiakban *kötelezővé* válik a felülvizsgálati kérelem befogadása – e rendelkezés egyértelműen mutatja a jogintézmény céljai körében történő hangsúlyváltást.²⁹

Módosulnak az engedélyezés feltételei is. Ha a felülvizsgálatra nem lenne lehetőség főszabály szerint alanyi jogon, mert a határozat nem tartozik a Pp. által kiemelt tárgykörökbe, a Kúria akkor is, a korábbi indokoknak megfelelően engedélyezhet (joggyakorlat egységének követelménye, a kérdés társadalmi jelentősége, előzetes döntéshozatali eljárással való kapcsolat alapján), kiegészítve azzal, hogy ezen körbe bekerülnek azok a határozatok is, amelyeknél valószínűsíthető a fél eljárási jogának sérelme, vagy az ügy érdemére kiható jogszabálysértés esete – ennek okait a kérelemben is fel kell tüntetni.³⁰ Ezen utóbbi szabály nem gyökerek nélküli, közigazgatási perekben 2020 óta jelen van. A jogrendszer egységére való törekvés állhat a háttérben annak, hogy 2026-tól már a polgári eljárásokban is lehetségessé válik, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megsértése esetén is igénybe vehető legyen a legfelsőbb bírói fórum szakértelme. A jogállami követelményként feltüntetett tisztességes eljárás feltételeinek meg nem valósulása okozhat kizárólag egyéni jogsérelmet, a jogegység megbontása nélkül. Korábban viszont már említettem, hogy a felülvizsgálat célja kettős, ezen szabály pedig a magánérdeket helyezi a középpontba a közérdek mellett.

Nem újítás, hogy a 409.§ (4) bekezdése szerint a bizonyos családjogi viszonyokkal összefüggő pertípusok tekintetében nincs lehetőség felülvizsgálatra, ugyanis az erre vonatkozó szabályokat korábban is tartalmazta a Pp. a vonatkozó perekről írt fejezetek végén.

A felülvizsgálati kérelem alaki és tartalmi szabályai, elvei változatlanok, újítás a benyújtásának módjában jelenik meg, ugyanis a továbbiakban az engedélyezési kérelem és a felülvizsgálati kérelem egy beadványban kap helyet. Az engedélyezési kérelem jogintézménye elsősorban arra szolgál, hogy csökkentse a Kúria ügyterhét, ugyanis alaposan fel kell tüntetni a felülvizsgálati eljárás kérésének okait, így a bíróság az ügy érdemi vizsgálata nélkül is fel tudja mérni azt, hogy mely határozat az, ami ténylegesen beleillik a rendkívüli kategóriába.³¹ A *Módtv.* hatályba lépésétől azonban a 406.§ (3) bekezdés a-c) pontjaiban foglalt feltételek fennállása esetén a felülvizsgálati kérelem benyújthatósága alanyi joggá válik, nincs szükség egy előzetes szűrő alkalmazására, az eljárás így gyorsítható lenne (ezzel ellentétes véleményem kifejtettem fentebb).³² A *Módtv.* világosan leírja, hogy a továbbiakban akkor nem szükséges engedélyezési kérelem, amennyiben az ítéletábla a törvényszék ítéletét megváltoztatta, illetve, ha a törvényszék a járásbíróság személyi állapottal kapcsolatos ügyben hozott határozatát módosította.³³

A módosítás e körben tehát nem azt jelenti, hogy az engedélyezés iránti kérelem teljes mértékben eltűnt volna, mert a továbbiakban a felülvizsgálati kérelem fogja tartalmazni az engedélyezési kérelem elemeit is abban az esetben, ha a törvényben foglalt feltételek, melyek a felülvizsgálatot jövőre alanyi joggá teszik, nem

²⁷ 3120/2012. (VII.26.) AB határozat.

²⁸ Új Pp. 408.§.

²⁹ Új Pp. 409.§ (3) bekezdés.

³⁰ Új Pp. 413.§.

³¹ POMEISL:*i.m*

³² Új Pp. 406.§

³³ Módtv.[17].

teljesülnek. Rendkívül fontos a kérelemben minél körültekintőbben kiválasztani az eljárást megalapozó okot, ugyanis a Kúria nem vizsgál a fél által fel nem tüntetett szempontot, mely betudható a kérelemhez kötöttség elve erősödésének.³⁴ Ennek ellenére, bár felülvizsgálati eljárásban kötelező a jogi képviselő – egy jogvégezett személy pedig nagy eséllyel a kérelem befogadhatóságának megfelelő alapját képező indokot jelöl meg – mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül az ettől eltérő forgatókönyv bekövetkezésének lehetőségét sem. Véleményem szerint, bár a Kúria ügyterhét biztosan növelné, a jogegység és az egyéni jogvédelem biztosítása érdekében is üdvözlendő szabálynak minősülne, ha a Kúria a jogi képviselő által fel nem tüntetett indokokat is vizsgálná az engedélyezés tekintetében.

Ezen túl, a *Módtv.* a Kúria számára a törvény által biztosított lehetőséget adott hiánypótlás elrendelésére az alaki kellékek hiányossága miatt. A szabályozás lehetővé teszi, hogy a formailag hibás, de tartalmukban a bíróság által egyértelműen a kivételes tárgykörök körébe eső határozatok mihamarabbi befogadhatósága ne ütközzön akadályba olyan járulékos kötelezettségek elmulasztása miatt mint a meghatalmazás csatolása vagy éppen az illeték lerovása. Ezen rendelkezés megszületését a Kúria korábban is fennálló gyakorlata indokolta, ugyanis fórum a *I/2016. (II. 15.) PK* véleményben is megengedhetőnek tartotta a kizárólag alaki szempontú hiánypótlás lehetőségét, tartalmi szempontból azonban a Kúria nem vizsgálja a felek kérelmét.³⁵

A 424.§. foglalkozik a felülvizsgálati eljárásban meghozott határozatok fajtáival, azzal, hogy a jogszabálysértő, vagy éppen teljesen szabályos ítéletek vonatkozásában milyen döntések meghozatalára van lehetősége a Kúriának. A (3) bekezdés nem új határozatfajtákat és eljárási megoldásokat vezetett be, csupán pontosítja azt, hogy amennyiben e törvény vagy más törvény által kizárt tárgykörben kerül sor az ügy érdemére kiható jogszabálysértés megállapítására olyan határozat alapján, amelyet a másodfokú fórum helyben hagyott, a Kúriának kötelező a határozatot hatályon kívül helyezni és az első-vagy a másodfokú bíróságot új eljárásra utasítani. A szabályozás következtében a későbbiekben eljáró alacsonyabb fokú bírói fórum a Kúria által felállított következtetéseket figyelembe véve hozhat olyan határozatot, amely a későbbiekben rendes jogorvoslattal támadható a peres felek részéről, így a rendelkezés az eljárási jogok védelmének jegyében született.³⁶

Ezen túl, a *Módtv.* nyomán lehetővé vált a jogsértés tényének megállapítására vonatkozó kérés azon ügyekben melyek tárgya a Pp. vagy más jogszabály által a felülvizsgálatból kizárt – így az eljárás lefolytatására engedélyezési kérelem alapján került sor. Előfordulhat, hogy a Kúria megállapítja, hogy az általa vizsgált határozat jogsértő, azonban e sérelem a joghatások beállta vagy a jogviszony jellege miatt már *nem orvosolható* – ebben a körben említeném kiváltképpen a jóhiszeműen jogot szerettek jogainak védelmét. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a módosítás részben a jogegység elősegítésének jegyében született, így figyelembe kell vennünk ezt a szempontot is. Annak ellenére, hogy a konkrét jogviszony sérelmei már nem orvosolhatók, szükség van a helyes jogértelmezés rögzítésére és a jogsértés kimondására, ugyanis ez irányt mutat a későbbiekben a jogalkalmazók számára hasonló esetek során.^{37,38}

ÖSSZEGZÉS

Látható, hogy a felülvizsgálati szabályozás módosítása nagy hangsúlyt fektet arra, hogy bizonyos esetekben alanyi joggá tegye az eljárás igénybevételét, viszont a szabályozás rejtetten mégis arra irányul, hogy a Kúria eljárása egyre szűkebb körben legyen igénybevehető, ami magyarázható a legfelsőbb bírói fórum jogegységesítő szerepének növekedésével és az arra való törekvéssel, hogy csak az arra leginkább érdemes, a Kúria korábbi határozataival ellentétes ügyek befogadására legyen lehetőség.

A felülvizsgálat kezdetben harmadfokú eljárásként funkcionált, a Pp. azonban jelenleg csak egyfokú rendes jogorvoslatra ad lehetőséget. Felmerülhet azonban a kérdés, hogy miért? Az *Alaptörvény* a tisztességes eljárás keretein belül szabályozza a jogorvoslatihoz való jogot, ami azonban csak a rendes jogorvoslati lehetőségekre terjed ki, ezen szabály szűk értelmezésével pedig az alkotmányos követelménynek megfelel az egyfokú fellebbezés is, ugyanis a konkrét alkotmányos szabályozás nem terjed ki a jogorvoslati rendszerrel

³⁴ Új Pp. 413.§.

³⁵ I/2016. (II. 15.) PK vélemény, in <https://kuria-birosag.hu/hu/kollvel/12016-ii-15-pk-velemeney> (Letöltés dátuma: 2025.10.18.)

³⁶ *Öt jogszabályváltozás a polgári perrendtartásban*, in <https://jogaszvilag.hu/napi/ot-jogszabalyvaltozas-a-polgari-perrendtartasban/> (Letöltés dátuma: 2025. 10.18.)

³⁷ *Uo.*

³⁸ T/11917. számú törvényjavaslat indokolással - igazságügyi tárgyú törvények módosításáról.

szemben támasztott felépítési követelményekre.^{39,40} Ennek magyarázata egyszerű, ellentétben azzal, hogy a büntetőeljárások során, amennyiben az első és másodfokú fórum teljesen más ítéletet hoz a főkérdésben, természetes a harmadfok igénybevételeének lehetősége. Polgári ügyekben a bíróság ítéletének azonban közel sincsenek olyan súlyos jogkövetkezményei, mint egy szabadságvesztés büntetés, vagy közügyektől eltiltás stb. esetén, a polgári per elvesztése nem teszi a társadalomban megbélyegzetté az érintett felet- így jóval kisebb társadalmi érdek fűződik ebben a körben egy szélesebb körű jogorvoslati rendszer biztosításához.

A válasznak azonban lehet egy másik aspektusa is. Az új Pp. a korábbiaknál jóval nagyobb hangsúlyt fektet a perhatékonyság elvének érvényesítésére, az eljárások ésszerű időn belül való befejezésére és fontos cél, hogy a jogerő minél hamarabb beálljon, és lehetőleg sértetlen maradjon, így abban az esetben is, amennyiben ellentétes döntések születnek első-és másodfokon, a törvény nem biztosít további rendes jogorvoslati lehetőséget, csupán a – legtöbb esetben – engedélyhez kötött rendkívüli jogorvoslatot. Ennek ellenére úgy gondolom, a jogrendszer egysége ezen jelentős eltérés következtében megbomlik, a két szabályozás közötti szakadék pedig a felülvizsgálati szabályozások szigorításával egyre nagyobb mértékben nő.

Az egyéni jogvédelem tehát háttérbe szorult a jogegységre való törekvéssel szemben, a Kúria elé a lényeges, nagy társadalmi jelentőségű, precedenst sértő rendelkezés kerülhet. Hogyan értelmezhető azonban az, hogy egy ügy kevésbé lényeges? Ugyanis míg a Kúria szempontjából lényegesnek a jogkérdésben az egységes nézőponttól eltérő ügyek számítanak, az egyén szemszögéből, a peres fél jogvédelmének szempontjából azon ügy is lényegesnek mondható, ami nem érint precedensértékű határozatot.

Az Alkotmánybíróság a *9/1992-es határozatában* kimondta, hogy nem formálhatunk jogot arra, hogy minden döntés törvényes legyen, viszont a jogállamban erre minél szélesebb körben törekedni kell. Ezen túl azonban még alkotmányos követelmény a jogerő intézménye is, mely a jogbiztonság záloga, így minél előbb be kell állnia. Ezek alapján áttekintve a rendkívüli perorvoslat fejlődéstörténetét látható, hogy a jogalkotó ugyanazon célok elérésére más megoldásokat alkalmaz. Kibővíti, majd ismét szűkíti a jogorvoslat igénybevételeének lehetőségét, egyre összetettebb szabályozási technikákkal igyekszik finomítani a fő eljárási célnak való megfelelést, közben jelentős nehézséget okozva a jogalkalmazónak. A felülvizsgálati kérelem főszabállyá tétele egyrészt növeli a Kúria ügyterhét, másrészt nehézkesebbé teszi a beadvány pontos benyújtását – tekintve, hogy hiánypótlásra a továbbiakban is csak alaki kellékek hiányossága során van lehetőség.⁴¹

Pozitívumként értékelem, hogy bizonyos tárgykörökben lehetségessé vált a felülvizsgálati eljárás alanyi jogon való megindítása, azonban nem teljesen egyértelmű számomra, hogy a kiemelt társadalmi érdek miatt csak a 406.§ (3) bekezdés a) és b) pontjaiban foglaltakra terjed ki; ezen szabályozási módszert kissé önkényes korlátozásnak tartom, a továbbiakban különböző tárgyú perekben egyes peres felek (és egyéb jogosultak) eljárása jelentősen könnyebbé válik és nem függ további engedélyezéstől, míg más esetekben ugyanúgy fennáll majd a diszkrecionális döntésen alapuló és a beadvány szempontjából nehezített jelleg.

A felülvizsgálati eljárás számos módosításon esett át már a régi Pp. rendszerében is, különösen frekvenciát kérdésnek számít ugyanis a Kúria szerepének meghatározása szempontjából. A fentiekre tekintettel nem érzem azt, hogy a szabályozás elérte végső formáját, a további módosítások szükségességére azonban már csak a nemrégiben hatályba lépett szabályozás gyakorlata fog rámutatni.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

- [1.] CSILLÁM Katalin: *A 2016. évi CXXX. törvényben szabályozott perorvoslatok a gyakorló bíró szemével.* <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7145129> (Letöltés dátuma: 2025.10.12.)
- [2.] GOMBOS Katalin: *A polgári perorvoslati rendszer és átalakulása,* in *Jogtudományi Közöny,* 2018/2. szám, 57-71. <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8998548> (Letöltés dátuma: 2025.10.12.)
- [3.] PAKSI Gábor: *Az új felülvizsgálati szabályok a Legfelsőbb Bíróság eljárásában,* in *Jogi Fórum,* Budapest, 2004. 5. [https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/paksi_gabor-uj_felulvizsgalati_lb\[jogi_forum\].pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/paksi_gabor-uj_felulvizsgalati_lb[jogi_forum].pdf) (Letöltés dátuma: 2025.10.15.)

³⁹ 22/2014. (VII.15.) AB határozat.

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye XVIII. cikk (7) bekezdés.

⁴¹ 9/1992. (I.30.) AB határozat.

- [4.] POMEISL András József: A Kúria felülvizsgálat engedélyezésével kapcsolatos gyakorlata I. - Az engedélyezés alá eső ügyek köre és a felülvizsgálat engedélyezése iránti kérelem alaki és tartalmi követelményei, in *Kúriai Döntések (BH) Fórum rovata*. 2024/1. szám.
- [5.] <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2214760> (Letöltés dátuma: 2025.10.16.)
- [6.] VARGA Norbert: Új polgári perrendtartás a láthatáron, in <https://bnt.eu/hu/aktualis-jogi-hireink/uj-polgari-perrendtartas-a-lathataron/> (Letöltés dátuma:2025.10.23.)
- [7.] VARGA ZS. András: Tíz gondolat a jogegységről, in *Magyar Jog*, 2020/2. https://orac.hu/Varga_Zs_Andras_Tiz_gondolat_a_jogegysegről_es_a_precedens_hatasról (Letöltés dátuma: 2025.10.18.)

Jogforrások

- [1.] 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról.
- [2.] 9/1992. (I.30.) AB határozat.
- [3.] 2001. évi CV. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról.
- [4.] 1/2002. (IV. 22.) PK-KK vélemény
- [5.] 42/2004. (XI. 9.) AB határozat.
- [6.] Magyarország Alaptörvénye.
- [7.] 3120/2012. (VII.26.) AB határozat.
- [8.] 1/2016. (II. 15.) PK vélemény
- [9.] 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.
- [10.] BH. 2023. 3.71
- [11.] 2025. évi XLIX. törvény igazságügyi tárgyú törvények módosításáról.
- [12.] 2025. évi XLIX. törvény indokolása.

Egyéb források

- [1.] Felülvizsgálati eljárás polgári ügyekben (a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény alapján a 2018. január 1-jén és azt követően indult ügyekben), in <https://kuria-birosag.hu/hu/rendkivuli-jogorvoslati-eljarasok-polgari-ugyekben> (Letöltés dátuma: 2025.10.18.)
- [2.] Öt jogszabályváltozás a polgári perrendtartásban, in <https://jogaszvilag.hu/napi/ot-jogszabalyvaltozas-a-polgari-perrendtartasban/> (Letöltés dátuma: 2025. 10.18.)

TERÍTÉKEN A DIPLOMÁCIA, AVAGY A GASZTRODIPLOMÁCIA MINT ESZKÖZ A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK KIALAKÍTÁSÁHOZ

Absztrakt

Kutatásom célja, hogy ismertesse a gasztrodipломácia fogalmát, lehetséges alkalmazási módszereit és pozitív hozadékait a nemzetközi kapcsolatokban, illetve a diplomáciai jogban. Egy folyamatosan fejlődő új lehetőséget kívánok bemutatni, amely a diplomáciai képviselő számára hatékony eszközként szolgálhat az 1961. évi bécsi egyezményben szerepeltetett funkciók gyakorlása során. A gasztrodipломácia napjainkban egyre jelentősebb szerepkört tudhat magáénak. Mindamelllett, hogy az államok imázsát építi, segít az államok közötti kapcsolattartásban egy globalizálódó világban. A gasztronómia által biztosított eszközök tudatos alkalmazása a diplomáciai kapcsolatok kialakításában, erősítésében és a gazdaság fejlesztésében is egyaránt fontos szerepet játszik, ezáltal hatékony diplomáciai stratégiának minősül a nemzetközi jogi célok eléréséhez.

Kulcsszavak: diplomácia, gasztrodipломácia, kulturális diplomácia, nemzetközi jog, nemzetközi kapcsolatok, soft power

BEVEZETŐ

Az államközi kapcsolatok fenntartása és fejlesztése mindig is fontos részét képezte világtörténelmünknek. A nemzetközi jog szintjén a kapcsolattartás folyamatát azonban sokszor tarkíthatják különböző kihívások, nehézségek. Ezek kiküszöbölésére legtöbbször az államok hivatalos képviselői hivatottak, akik megbízatásukból adódóan kiemelkedő gondossággal és szakértelemmel járnak el az éppen aktuális ügyben. A nagy felelősséggel rendelkező és ennek megfelelően eljáró szereplőket főként a diplomaták és konzulok személyesítik meg. Céljaik közé tartozik, hogy az államok között fenntartsák az együttműködést, a nemzetközi viszonyokat békés mederben tartsák, az esetleges konfliktusoknak – ha lehet – elejét vegyék, vagy azoknak minél hamarabb véget vessenek.

De hogyan valósul meg a békés kapcsolattartás? Maga a folyamat kiteljesedhet a hagyományos diplomáciai módszerek alkalmazásával, amelyek keretét az 1961-ben aláírt bécsi egyezmény adja.¹ Jelentősége abban áll, hogy ez vált a diplomáciai jog első sikeres multilaterális szerződésévé. A 20. században aláírt egyezmény által nevesített egyes feladatokat azonban a gyakorlatban ma már nem csak az államok által delegált, akkreditált képviselők alkalmazhatják. A világ viszonyainak dinamikus változása és az ebből eredő bizonytalanság az államokat újfajta együttműködésekre sarkallta.² A globalizáció ezáltal az államközi kapcsolatokra is nagy hatást gyakorolt. A diplomácia határvonalai ma átjárhatóbbak, mint valaha, ami főként a nemzetközi szereplők számának növekedéséből fakad, gyakorlata ezáltal akár szétterjedtségéhez is vezethet. Mindez egyúttal nagyobb szerepet szán a magánszektor számára, amely képes számos, nem katonai jellegű feladat ellátására az állam megbízásából.³

A gyakorlatban természetesen a diplomáciai képviselő tagjai továbbra is államaink és kormányaink elsődleges képviselői, így ők állnak ennek a változó környezetnek az élvonalában. Néhány, nemzetközi szerződésben felsorakoztatott feladatból, például a saját államról szóló ismeretek terjesztéséből viszont akár ki lehet vonni a részét, ezzel segítve az állam hivatalos képviselőjét, ami akár az országimázs javítását is eredményezheti.

A kommunikációs felületek elérhetőségéből adódóan az ország értékeit képviselő kultúra is sokkal megközelíthetőbbé válik mindenki számára. A különböző kulturális lehetőségek rengeteg érdeklődőt vonzanak az adott államba a világ minden tájáról, így ez nagyban közrejátszik a turizmus felélénkülésében is. Az adott

¹ 1965. évi 22. törvényerejű rendelet a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről.

² SPENCE, J., YORKE, C. and MASSER, A. (szerk.): *Contemporary diplomacy in action: New perspectives on diplomacy*, 2021, Routhledge, 32.

³ U.o. 37.

nemzet zenéje, festészete, ételkülönlegességei ma már szinte mindenki számára elérhetőek és megismerhetőek. Az államok hivatalos képviselőin túl az átlagemberek is könnyedén promotálhatják kultúrájukat, például a nemzeti hagyományokat képviselő főztjeik nagy nyilvánosság előtt való bemutatásával, amely kétségkívül az állam hírének, kultúrájának megismeréséhez is közelebb hozza a fogyasztót.

Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy mindennapi életünk szerves részét képezi az étkezés. Szükségünk van rá a túléléshez, az emberi létfenntartó funkciók zavartalan működéséhez. Az ételeknek mindamellett, hogy milyen jelentős szerepkörrel rendelkeznek az emberi hétköznapiak színterén, kapcsolatteremtő, hagyományőrző funkciójuk sem elhanyagolható. Ezt hivatott kiaknázni a gasztrodiplomácia, ami bár újdonságnak minősül a modern diplomácia eszköztárában, múltja olyan távlatokba nyúlik vissza, mint annak tradicionális ágazata. Ugyan a gasztrodiplomácia jelentőségéhez, hitelességéhez sokan szkeptikusan fordulhatnak, tekintve, hogy ez nem a hivatalos, nemzetközi szerződésbe foglalt funkciója a diplomáciai kapcsolatok fenntartásának, számos esetkörrel találkozhatunk manapság, amely a gasztronómiai, kulináris kapcsolatok hatékonyságáról ad tanúbizonyságot.

1. AZ 1961. ÉVI BÉCSI EGYZEMÉNY LÉNYEGE, CÉLJA

A diplomáciai kapcsolatok jogi alapjait az 1961-es bécsi egyezmény deklarálta. Egy egységes nemzetközi szabály létrehozását az ENSZ Közgyűlésének felkérésére, annak Nemzetközi Jogi Bizottsága tűzte napirendre még 1949-ben.⁴

A sokszáz éves államközi diplomácia, mint jogintézmény gerincét ez a megállapodás adja, amelyet a később született szerződések jogáról szóló 1969-es bécsi egyezményrel összhangban érdemes értelmezni.⁵ Az 1961-es bécsi egyezmény rögtön a preambulumban rámutat a diplomáciai kapcsolatok már korábban említett történetiségére, utalva arra, hogy „a világ népei ősi idők óta elismerik a diplomáciai képviselők jogállását.” A preambulumban – rendeltetéséből adódóan – a szerződés számos fontos mozzanata fellelhető: történeti kitekintéstől kezdve a diplomáciai jog és a hozzá fűződő jogszabály feladatán át a szokásjog továbbra is nélkülözhetetlen szerepéig. A diplomáciai kapcsolatok jogáról szóló egyezmény egy, a szokásjogi elveket leginkább átfogó jogszabály;⁶ kodifikációs jellegéből fakadóan pedig legfőbb célja az egységesítés volt.

Az államok közötti politikai kapcsolatok felvétele a diplomáciai képviselőt kölcsönös delegálását vonja maga után. Érezhető az intézmény jelentősége már azáltal is, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvétele az államelismerést is eredményezi, ha az a korábbiakban még nem történt meg.⁷

A vizsgált 1961-es bécsi egyezmény úgy határoz, hogy „e szerződés egyik rendelkezése sem értelmezhető olyképpen, hogy a diplomáciai képviselő nem fejthet ki konzuli tevékenységet.”⁸ A konzuli és a diplomáciai tevékenységek ugyanis igen közel állnak egymáshoz, így a legtöbb állam nem tartja fenn párhuzamosan a két külön intézményt. A diplomáciai és konzuli tevékenység a történelem során sem különült el egymástól nagymértékben, „tartalmilag majdnem közös halmazt alkot.”⁹

Az egyezmény – egyebek között – részletezi a diplomáciai képviselő feladatkörét, funkcióit. A diplomata először is képviseli a küldő államot a fogadó államban – ez a *representatio*.¹⁰ További fontos feladatai a *negotiatio*, azaz a tárgyalások lefolytatása a partnerállammal,¹¹ a *protectio* (saját állampolgárainak a fogadó államban való védelme),¹² az *informatio*, a partnerállamok viszonyairól való tájékozódás (minden megengedett formában),¹³ továbbá a fogadó államnak tájékoztatásnyújtás a küldő állam politikájáról, végül, de nem utolsó sorban a szakmai, kulturális és gazdasági kapcsolatok elősegítése a két állam között (*relatio*).¹⁴

⁴ ENSZ Közgyűlés 685 (VII) számú határozata – 1952. december 5.

⁵ 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről

⁶ 1961-es bécsi egyezmény, Preambulum.

⁷ *Új diplomáciai lexikon* 2021, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont, 103.

⁸ 1961-es bécsi egyezmény, 4. cikk (2).

⁹ BORÓK György: *A diplomáciai kapcsolatok joga*, 2013, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, (elérhető: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/100082>, letöltve: 2025. október 10.)

¹⁰ 1961-es bécsi egyezmény, 3. cikk, (1) a).

¹¹ 1961-es bécsi egyezmény, 3. cikk, (1) c).

¹² Uo. 3. cikk, (1) b).

¹³ Uo. 3. cikk, (1) d).

¹⁴ Uo. 3. cikk, (1) e).

A diplomatáknak ezáltal adott egy sokszínű feladatkör, ami nem hétköznapi szintű felkészültséget és szakértelmet igényel.

Összefoglalásképp megállapíthatjuk, hogy a jogszabály egy kulcsfontosságú dokumentum a diplomáciai jogot érintően; a szerződő tagállamok beemelték belső jogukba, így diplomáciai tevékenységeiknek a kerete adott.

2. ÚJFAJTA DIPLOMÁCIAI IRÁNYZAT – *SOFT POWER* ÉS KULTURÁLIS DIPLOMÁCIA

1945-ben Clement Attlee brit miniszterelnök az UNESCO létrehozásáról szóló konferencián így fogalmazott: ma a világ népei olyanok, mint „szigetek, amelyek a félreértések tengerén át kiabálnak egymásnak.”¹⁵ Nem mindig értik ugyanis egymás történelmét, életmódját, észjárását. Az államok azonban, minél nagyobb megértéssel fordulnak egymás felé, minél hamarabb rájönnek, mennyi közös van bennük, vagy éppen miben különböznek egymástól, annál kevésbé lesznek hajlamosak fegyvert ragadni egymás ellen. Attlee szerint tehát a megértés a kulcsa a világ ügyei békésebb intézésének. Egyértelműen felismerte, hogy a világ népei egy egymásra hatással lévő, egymástól függő világban élnek. Ezek a kölcsönös függőségi viszonyok pozitív és negatív következményekkel egyaránt járhatnak: új lehetőségeket teremtenek a megértés és az együttműködés terén, de akár növelhetik is a köztük lévő konfliktusok forrásainak körét.¹⁶ Az államok közötti együttműködés elősegítésének egyik hatékony eszköze lehet napjainkban a *soft power*.

A *soft power* (tükörfordításban puha hatalom, puha erő, puha meggyőzés) „azokat a viselkedési formákat, eszközöket és politikákat tartalmazza, melyek értékalapú vonzással befolyásolják a másik fél viselkedését, arra ösztönözve, hogy kényszerítő erő nélkül és önként fogadja el a másik céljait.”¹⁷ Ezt a vonzást egy adott ország kultúrája, értékei, külpolitikája indikálják. A *soft power* mint gyakorlat és mint a nemzeti külpolitika egyik ágazata az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti hidegháború idején jelent meg. Kezdetben az Egyesült Államok Külügyminisztériuma a különböző nemzetek közötti közvetlen és tartós kapcsolatként hivatkozott rá, amely segít megteremteni a nemzetközi bizalom és megértés közegét, amelyben a hivatalos kapcsolatok is működhetnek.¹⁸

A *soft power* technikájának segítségével egy adott állam a fogadó állammal együttműködve érvényesíti akarátát, míg a *hard power* a kívánt hatást kényszer (pl. gazdasági) alkalmazásával igyekszik elérni. Ahogy a nevéből adódik, a *soft power* módszerei tényleg sokkal puhábbnak érződnek – mégsem állíthatjuk, hogy nem járnak következményekkel. A politikai vezetők is hasonló technikákat alkalmaznak az társadalom szimpátiájának elnyerésére.¹⁹ A *soft power* eszköztárában lévő arculatépítés jelentős kritériummá nőtte ki magát, ahol a verseny a vonzerőn alapul.²⁰

Önmagában a *soft power* még nem rendelkezik akkora befolyással, hogy egyedül képes legyen a nemzetközi kapcsolatok formálására, az azonban hatékonysága nem elhanyagolható. Kiegészítő erőként a gazdasági és katonai stratégiákkal társulva hozzájárulhat egy vonzó diplomáciai program kialakításához.

A kulturális diplomácia és a *soft power* kifejezések szorosan összekapcsolódnak. A *cultural soft power* – amit kulturális diplomáciaként ismerünk – a *soft power* egyik formája.²¹ Az elmúlt néhány évtizedben, de különösen 2014 óta az államok jelentős figyelemmel kísérik, hogy a nemzetközi kulturális kapcsolatok és az ehhez szorosan kötődő kulturális diplomácia milyen szerepet játszanak a külkapcsolatok fejlesztésében.²² A

¹⁵ UNESCO, 1946. ECO/CONF/29 Conference for the Establishment of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO Archives (elérhető: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117626>, letöltve: 2025. november 13.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ TÁLAS Péter: A nemzetközi hatalmi viszonyok változása, geopolitikai következmények. In: FINSZTER Géza - SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*, 2017, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 24-27.

¹⁸ GRINCHEVA, Natalia: *Cultural Diplomacy* in GILBOA, Eytan (szerk.): *A Research Agenda for Public Diplomacy*, 2023, Edward Elgar Publishing, Northampton, 205.

¹⁹ NYE, Joseph S.: Soft Power: The Evolution of a Concept in *Journal of Political Power*, 2021/14. szám, 197.

²⁰ SUROWIEC, Paweł and MANOR, Ilan (szerk.): *Public Diplomacy and the Politics of Uncertainty*, Palgrave Macmillan Series in Global Public Diplomacy, 2021, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG, 11.

²¹ LIPSCOMB, Anna: *Culinary Relations: Gastrodiplomacy in Thailand, South Korea, and Taiwan*, 2019, The Yale Review of International Studies, YRIS Essays – Taste of Asia, 67.

²² CARTA, Caterina and HIGGOTT, Richard (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG, 7.

kultúra népszerűsítése, széles közönséggel való megismertetése a mai diplomáciai tevékenység velejárója.²³ Az elmúlt néhány évben pedig a kulturális diplomácia és a nemzetközi kulturális kapcsolatok iránti érdeklődés terén drámai növekedés tapasztalható.²⁴

A modern diplomáciai tevékenység szerves részét képezi a kulturális diplomácia. A kulturális diplomácia a nyilvános diplomácia egyik ágazata, amely az államok szisztematikus beavatkozását jelenti a művészetek, a tudomány, és más kulturális kifejezési formák reklámozásába.²⁵ Globális szintű jelentőségre 1958-ban tett szert, amikor Walter H. C. Leaves javasolta, hogy az UNESCO elősegíthetné a világ polgárai számára egymás megértését, az általa „kulturális diplomáciának” nevezett eszközzel.²⁶ Mint háború utáni békeszervezet, az UNESCO célja „az oktatás, a tudomány és a kultúra révén előmozdítani a nemzetek közötti együttműködést, és ezzel hozzájárulni a békéhez és biztonsághoz (...)”²⁷ A szervezet célkitűzései összhangban állnak a kulturális diplomácia által hirdetni kívánt értékekkel, ami tovább erősíti a diplomáciai irányzat jelentőségét.

Unió szinten sem fér hozzá kétség, hogy egy nemzet identitása, értékei jelentős vonzerővel rendelkeznek, melyek képesek arra, hogy egy adott kultúráról meghatározó képet alkossanak, amit a későbbiekben hatékonyan alkalmazhatnak a külkapcsolatok fejlesztésére.²⁸ A kulturális csere – vagyis a kulturális párbeszéd – a kortárs diplomácia kritikus eleme, napjainkban nélkülözhetetlenek bizonyul az államok közötti kommunikáció gördülékeny lefolytatásához.²⁹

A kulturális diplomácia – a fogalom meglehetősen absztrakt jellegével összefüggésben – a nemzetközi kapcsolatok kutatásának egyik legelhanyagoltabb területe, ennek ellenére azonban a modern diplomácia egy igencsak sokoldalú jelenségének tekinthető.³⁰ Bár elméleti szinten kevésbé kutatott, gyakorlati alkalmazása számos állam tekintetében tetten érhető. Az államok a történelem folyamán ugyanis különböző intézményi modelleket hoztak létre a külkapcsolatok fejlesztésére – ezáltal pedig a kulturális értékek képviselőit. A kulturális diplomácia, mely a szereplők diverzitásán túlmutatóan, elsősorban kormányzati tevékenységet takar, mindig is a kultúrák közötti találkozások, a megosztás és a kapcsolatépítés iránti motiváció instrumentális felhasználásán alapult, ahol művészek, szakemberek, oktatók, diákok, közösségi vezetők vettek részt – mind saját országuk civil társadalma érdekében tevékenykedve.³¹

Ha nem is enyhíti a geopolitikai konfliktusokat, a kulturális diplomácia végső céljai között szerepel egy államról alkotott pozitív megítélés kialakítása a külföldi közvélemény szemében, erősebb együttműködés elősegítése vagy politikai szövetségek létrehozása a nemzetközi pozíciók és a biztonság elősegítése érdekében, ami az államok egyre hangsúlyosabb érdeke. Egy államról alkotott pozitív kép létrehozását elősegítendő, a *nation branding* (vagyis egy nemzet reklámozása, egy ország arculat-építése) paradigmája a 19. századtól domináns diplomáciai eszközzé vált, amely nagyban meghatározta, hogyan építik fel az államok identitásukat a nemzetközi porondon és hogyan kommunikálnak más államokkal.

3. A GASZTRODIPLOMÁCIA JELENTŐSÉGE

Az előző fejezetekben részletezett diplomáciai tevékenységek között a gasztrodiplomácia a következőképpen kap szerepet: a gasztrodiplomácia a kulturális diplomácián belül, a nyilvános diplomácia keretei között a nemzeti ételek kínálta lehetőséggel élve igyekszik megnyerni magának bárkit, aki nyitott új kulináris kultúrák befogadására. A gasztrodiplomácia mint az országarculat-építés igen hatékony eszköze jelenleg kevésbé

²³ Erről ld. bővebben: ANHOLT, Simon: *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities, and Regions*, 2007, Palgrave MacMillan, New York.

²⁴ HIGGOTT, Richard: *EU Cultural Diplomacy: A Contextual Analysis of Constraints and Opportunities* in CARTA, CATERINA and HIGGOTT, RICHARD (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG, 35.

²⁵ HIGGOTT: i.m. 79.

²⁶ LEAVES, W. H. C.: Can UNESCO Be of Aid in World Crisis? in *Foreign Policy Bulletin*, 1958/38. szám, 29-31.

²⁷ UNESCO Alapokmánya, 1. cikk (1) bekezdés, kihirdette a 2009. évi XXXII. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának kihirdetéséről.

²⁸ HIGGOTT, Richard and PROUD, Virginia: *The Influence of Populism and Nationalism on European International Cultural Relations and Cultural Diplomacy* in CARTA, Caterina and HIGGOTT, Richard (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG, 148.

²⁹ Uo. 149.

³⁰ HUTTUNEN, Miia: *Politicised Cinema: Post-War Film, Cultural Diplomacy and UNESCO*, 2020, Routledge, New York

³¹ GRINCHEVA: i.m. 205.

vizsgált terület, ennek ellenére számos ország sikerrel alkalmazza külpolitikai gyakorlatában.³² A gasztrodiploáciái törekvések országonként eltérőek, végrehajtásuk pedig nagyban függ az adott ország hazai és nemzetközi célkitűzéseitől, gasztronómiai hagyományának mértékétől.

De pontosan mikortól is beszélhetünk a mai értelemben vett gasztrodiploáciáról? Az *Economist* magazin definiálta először a gasztrodiploácia fogalmát egy 2002-es számában.³³ Ezzel a kifejezéssel illette a thai kormány formabontó kezdeményezését, melynek célja a thai konyha népszerűsítését jelentette világszerte. A ma már „gasztronómiai nagyhatalomnak”³⁴ minősített Thaiföld gasztrodiploáciával kapcsolatos kampánya 2001-ben látott napvilágot. A kormány kulináris törekvései a „*Kitchen to the World*”, illetve a „*the food basket of Asia*” nevet viselték; ezek pedig a *Global Thai Campaign* nevű gasztrodiploáciái programsorozat részeit képezték. A program kezdetén körülbelül 5500 thai étterem működött az ország határain kívül. A thai gasztrodiploácia ezt a számot volt hivatott növelni – a tervek szerint 2003-ra 8000 étterem működött volna külföldön. A *Global Thai Campaign* politikai kontextusba helyezte a gasztrodiploáciát. A kampány megvalósításában az ország külügyminisztériuma, kereskedelmi minisztériuma és munkaügyi minisztériuma is részt vett.³⁵ Thaiföld kormánya a világszerte népszerűségnek örvendő thai éttermekre úgy hivatkozott, mint „*nonformal centers*”, tehát mint nem formális központjai a nyilvános diploáciájuknak.³⁶ Az ország a kulturális diploácia „előőrseként” éttermeket és konyhákat telepített a fogadó országokba, illetve ezek megjelenését támogatta, mivel korán észrevette a nemzetközi ételei nyújtotta lehetőségeket. Programjuk célja többek között, hogy finoman elősegítsék, mélyítsék a más országokkal kialakított kapcsolataikat.³⁷ Thaiföld gasztrodiploáciái célkitűzései maradéktalanul megvalósultak. A kormány programjait siker koronázta, ugyanis 2008-ra világszerte több, mint 13000 thai étterem működött az ország határain túl. A kimagasló eredmények más államok számára is inspirálóan hatottak, így bontakoztatva ki a gasztrodiploácia fogalmát. Több ország él a lehetőséggel, hogy nemzeti konyháját használja eszközként az érdekérvényesítéshez, a széleskörben megvalósuló együttműködéshez.³⁸

A gasztrodiploáciához köthető kampányokat olyan tudósok elemezték, mint például Paul Rockower, aki a gasztrodiploáciát úgy írja le, mint „a szívek és elmék megnyerését a gyomron keresztül.”³⁹ Mary Jo Pham úgy aposztrofálja a fogalmat, mint „a kormány azon gyakorlata, amelyben a nemzeti kulináris örökségét exportálja a nyilvános diploácia részeként, abból a célból, hogy növelje nemzetének ismertségét, ösztönözze a gazdasági beruházásokat és kereskedelmet, valamint kulturális és személyes szinten lépjen kapcsolatba a polgárokkal.”⁴⁰

Annak érdekében, hogy egy ország aktívan reklámozhassa értékeit a konyháján keresztül, olyan ételekre van szükség, melyek már hosszú idők óta az adott nemzet kultúrájának részét képezik. Az UNESCO Világörökség egyezménye kiterjeszhető az ételekre is, a francia baguettere, vagy éppen a Dél-Spanyolországgra, Dél-Olaszországra és Krétára jellemző étkezési szokásokat magába foglaló mediterrán diétára.⁴¹

A 2003-ban megkötött szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény a nemzetközi kulturális jog egyik mérföldkövének tekinthető. Az egyezmény a közösségek élő hagyományait, gyakorlatát és tudását helyezi a nemzetközi együttműködés és védelem középpontjába.⁴² (Magyarországon a 2006. évi XXXVIII. törvény hirdette ki.) Létrejöttének célja, hogy maradandó jogi és intézményes keretet biztosítson az úgynevezett „immateriális örökség” – azaz a nem tárgyasult kulturális formák – azonosítására, megőrzésére

³² KÖRNYEI Ágnes: Ízletes diploácia: Nemzeti konyhák a nemzetközi kapcsolatokban in *Humán Innovációs Szemle*, 2025/16. szám (elérhető: <https://doi.org/10.61177/HISZ.2025.16.2.10>, letöltve: 2025. december 08.)

³³ The Economist. *Thailand's Gastro-Diplomacy*. The Economist, 21 Feb. 2002, (elérhető: www.economist.com/asia/2002/02/21/thailands-gastro-diplomacy, letöltve: 2025. november 13.)

³⁴ KÖRNYEI, i.m.

³⁵ LIPSCOMB: i.m. 8.

³⁶ VASANT: i.m. 5.

³⁷ ROCKOWER, Paul: Projecting Taiwan: Taiwan's Public Diplomacy Outreach in *Issues and Studies*, 2011/47. szám, 126.

³⁸ LIPSCOMB: i.m. 12.

³⁹ ROCKOWER, Paul: Korean Tacos and Kimchi Diplomacy in *USC Public Diplomacy*, 2010. 03. 25., (elérhető: <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/korean-tacos-and-kimchi-diplomacy>, letöltve: 2025. október 05.)

⁴⁰ PHAM, Mary Jo A.: Food as Communication: A Case Study of South Korea's Gastrodiplomacy, in *Journal of International Service* 22, 2013/1. szám, 5 (elérhető: <https://thediplotatistdotcom.files.wordpress.com/2013/01/jis-spring-2013-issue-gastrodiplomacy.pdf>, letöltve: 2025. november 09.)

⁴¹ Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices (elérhető: <https://ich.unesco.org/en/lists?text=food&multinational=3#tabs>, letöltve: 2026. január 20.)

⁴² 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló 2003-as egyezmény kihirdetéséről.

és átadására.⁴³ Az egyezmény részletezi, mi minősülhet szellemi kulturális örökségnek; így a szóbeli hagyományok és kifejezési formák, beleértve a nyelvet is, mint a szellemi kulturális örökség hordozóját, az előadóművészetek, társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események, a természetre és a világegyetemre vonatkozó ismeretek és gyakorlatok, illetve a hagyományos kézművesség.⁴⁴ A különböző nemzetek örökségét képező ételek, ételkészítési technikák és étkezési szokások a közösségi tudás és a kulturális önazonosság fontos hordozóiként értelmezhetők az egyezmény keretein belül (leginkább a „társadalmi szokások, rítusok és ünnepi események” fogalmát töltve meg tartalommal). A hagyományos konyhakultúrák nem csupán táplálkozási funkciót töltenek be, hanem a közösségi identitás, a kollektív emlékezet hordozói is, amit az egyezmény is elismer. Ennek megfelelően számos gasztronómiai elem került fel a Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listájára, mint a kulturális sokszínűség megőrzésének eszközei.⁴⁵ Többek között olyan ételkülönlegességeket is feljegyeztek, mint például a hagyományos japán *washoku*-t, ami Japán hagyományos konyhaművészetét foglalja magába.⁴⁶

A konyhaművészet egy nemzet kultúrájának és identitásának szerves része, mivel megragadja történelmének, hagyományainak és értékeinek lényegét. A konyhaművészet ebben a külpolitikai gyakorlatban egy közösségkövacsoló tényező, amely tükrözi az ország múlt iránti nosztalgiáját és a „*nation-branding*” törekvéseit. Paul Rockower szerint a gasztrodipломácia úgy segít az államoknak, hogy kulináris erősségeiket felhasználva maguk felé fordítsák a nemzetközi közönség figyelmét.⁴⁷ A gasztrodipломácia ugyanis az országarculat-építés mellett az ország gazdaságának is kedvez, különösen a turizmus ágazatának, így tehát a gazdasági növekedés érdekében is érdemes az államoknak a gasztrodipломácia által tartogatott lehetőségekre nagy hangsúlyt fektetni. A potenciális turisták hazájuk éttermeiben megismerkedhetnek a „küldő állam” konyhájával, az étkezési élmények által pedig pozitív asszociációt társíthatnak a konyha és az általa képviselt kultúra között. Ez ösztönözheti a fogyasztókat arra, hogy meglátogassák ezeket a helyeket.⁴⁸ Ezt elősegítendő, több ország, köztük Thaiföld (tourismthailand.org), Dél-Korea (english.visitkorea.or.kr) és Tajvan (eng.taiwan.net.tw) is rendelkezik hivatalos turisztikai internetes felületekkel, ahol az érdeklődők gasztronómiai túrákról és a helyi ételkülönlegességekről is bővebben olvashatnak.

A gasztrodipломáciát az utóbbi időben egyre több olyan ország illeszti külpolitikai gyakorlatába, aki a világ elé kívánja tárni konyháját, kultúráját. Barack Obama elnöksége alatt az Egyesült Államok már aktívan elköteleződött a különböző gasztronómiai kezdeményezések iránt, így nevezték ki az első kulináris nagykövetet, a spanyol származású José Andrés séfet is.⁴⁹ Az USA nagyhatalomként már a gasztrodipломácia területén is élen jár. Ezt foghatjuk a kultúrára szomjas, művelődni vágyó amerikai állampolgárok mentalitására, vagy arra, hogy a legtöbb amerikai egyedül az éttermeken keresztül érintkezik más államok kultúrájával.⁵⁰

Egy ország konyhája olyan, mint annak nemzeti zászlója, vagy éppen himnusza.⁵¹ Sőt, a nemzetközi közvélemény hamarabb társít egy ételt egy országhoz, mint egy nemzeti éneket. A gasztrodipломáciai kampányok nemcsak a kultúra globális terjesztésére ösztönöznek, hanem a virágzó élelmiszeripar kiaknázására is. Egy nemzet arculatának kialakítása továbbá lehetővé teszi a nemzetek számára, hogy megerősítsék a külföldön élő diaszpóra és etnikai közösségeiket, amelyek segíthetnek a gasztronómiai dipломácia céljainak elérésében, vagy összefoghatnak egy közös nemzeti konyha körül. Amikor a dél-koreai kormány végrehajtotta saját gasztrodipломáciai kampányát, a koreai diaszpóra közösség tagjai is éttermeket nyitottak és koreai ételeket (például koreai fúziós ételeket) fejlesztettek külföldön. Ezek mind hozzájárulnak a gazdasági növekedéshez, mivel a külföldi éttermek és séfek ezáltal speciális alapanyagokat vásárolnak ételeikhez.⁵²

⁴³ The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (elérhető: <https://ich.unesco.org/doc/src/01852-EN.pdf>, letöltve: 2025. december 28.)

⁴⁴ 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló 2003-as egyezmény kihirdetéséről, 2. cikk (2).

⁴⁵ Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices (elérhető: <https://ich.unesco.org/en/lists?text=food&multinational=3#tabs>, letöltve: 2026. január 20.)

⁴⁶ U.o.

⁴⁷ ROCKOWER: i.m. 126.

⁴⁸ SUNITKUL, Wantanee: “Gastrodiplomacy in tourism” in *Current Issues in Tourism*, 2017. (elérhető: <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2017.1363723>, letöltve: 2025. december 05.)

⁴⁹ <https://www.ronduprat.com/blog/life-of-a-culinary-ambassador>.

⁵⁰ CHAPPLE-SOKOL, Sam: Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds in *The Hague Journal of Diplomacy*, 2013/8. szám, 172.

⁵¹ VASANT, Khusita: *The Art of Currying Favor to Win Hearts*, 2015, Universität Wien, Vienna, 5.

⁵² U.o.

A gasztró-forradalom az európai országokat sem kerüli el. Az északi országok több gasztronómiai kezdeményezést is indítottak. Ennek egyik kimagasló példája Dánia, amely a *Gastro2025* elnevezésű, több pillérré épülő programja keretein belül szorgalmazza egy gasztronómiai akadémia alapítását Koppenhágában, továbbá támogatja a gasztródipломáciai tevékenységeket a dán külképviseleteken. A program eredményességét jól szemlélteti, hogy napjainkban a Dániába látogatók 26%-a kifejezetten azzal a céllal érkezik az országba, hogy megismerje és megkóstolja a helyi ételkülönlegességeket.⁵³

A gasztródipломácia jelensége az USA figyelmét sem kerülte el, bár kulturálisan sokszínű ország lévén az ágazatban való részvétel nagyobb ráfordítást igényel az ország részéről.⁵⁴ Az Amerikai Egyesült Államok még 2012-ben hozta létre a „*Diplomatic Culinary Partnership*”-et, annak érdekében, hogy emelje a kulináris szerepvállalás jelentőségén az Egyesült Államok dipломáciai erőfeszítéseiben. A *Diplomatic Culinary Partnership* az ételleket, a vendéglátást, az étkezési élményt mint dipломáciai eszközt használja fel a külföldi méltóságokkal való kapcsolatfelvételre és a civil társadalommal fenntartott kapcsolatok megerősítésére egyaránt.⁵⁵ Az *American Culinary Corps* nyolcvan szakácsból és szakértőből áll, akik különböző állami eseményeken vesznek részt, legyen szó akár az USA területén belül vagy akár a tengeren túl, hogy előmozdítsák a kultúrák közötti információcserét. A program alapítója egyébként José Andrés séf, kulináris nagykövet.

Mint ahogyan a fenti példák szemléltetik, a gasztródipломácia jelentős erőforrássá nőtte ki magát, egyre több ország aktív külpolitikájának része. Még az amúgy visszafogott és tartózkodó nemzetközi magatartásáról és kapcsolattartásáról ismert Észak-Korea sem akart kimaradni a „gasztró-forradalomból”, létrehozta a *Phenjan* étteremláncot, amely 130 telephelyet tart számon világszerte (főleg az észak-koreai határ mentén Kínában, de a franchise megalakulása óta már nyomára bukkanhatunk akár Dubaiban is). Az étterem egy rövid ideig Amszterdamban is látogatható volt, de bizonyos nézeteltérések miatt végül kénytelen volt bezárni kapuit, így Európában nem élvezhettük az észak-koreai fővárosról elnevezett étterem szolgáltatásait.⁵⁶

4. GASZTRODIPLOMACIA AZ 1961. ÉVI BÉCSI EGYZEMÉNY TÜKRÉBEN

A gasztródipломácia a nyilvános dipломáciába tartozó kulturális dipломácia egyik alfaja, ami az ételek és az étkezés szerepét vizsgálja a nemzetközi kapcsolatokban. Egy olyan eszköz, melynek segítségével az államok javítani tudják nemzetközi megítélésüket. Alkalmazhatják az állami vezetőség tagjai, különböző nemzetközi szervezetek, de az egyének szintjén is megvalósulhat. Célközönségét tekintve a küldő államtól különböző más államok polgárait kívánja megszólítani. Felhasználási lehetőségeinek pedig csak a képzelet szab határt.

A gasztródipломáciai erőfeszítések célja, hogy különböző programokon keresztül pozitív irányba tereljék az emberek egy adott államról, annak politikai törekvéseiről, képviselt értékeiről alkotott véleményét. Úgy gondolom, az állam dipломáciai képviselőének ez egy kiváló lehetőség arra, hogy nemzeti konyha tematikájára épülő, nyilvános rendezvényeket tartsanak, akár kulináris nagykövek segítségével, akik bevezetik a laikusokat a hazai (küldő állam) autentikus konyha rejtelseibe, különlegességeibe.

Jelenleg nem létezik átfogó jogi szabályozás a nemzetközi jog területén. Jogi szabályozás híján a gasztródipломácia alkalmazása végtelenül szerteágazó. Úgy vélem, napjainkban az államoknak nem is áll érdekükben, hogy kodifikált keretek közé szorítsák ezt a funkciót. A kulináris dipломácia egyfajta univerzális nyelvet képvisel, az „ételek és italok nyelvét”, ami rendkívül alkalmas a közösségteremtésre, ezáltal a dipломáciai kapcsolatok jogáról szóló bécsi egyezmény vonatkozó rendelkezéseit is képes tartalommal megtölteni.

Mint ahogyan azt az 1961-es, dipломáciai kapcsolatok jogáról szóló bécsi egyezmény is deklarálja, a dipломaták a küldő államot képviselik a fogadó államban, továbbá előmozdítják a baráti kapcsolatokat a küldő és a fogadó állam között és fejlesztik a gazdasági, kulturális és tudományos kapcsolataikat. Véleményem szerint ez az a két dipломáciai feladatkör, amelyben a gasztródipломáciát a dipломáciai képviselő érvényesíteni tudja – többek között akár gasztronómiai rendezvényeken keresztül. Ezek megvalósulhatnak mind a helyi polgárok, mind az ország vezetői irányában. Célközönségüket tekintve lehetnek hivatalos

⁵³ KÖRNYEI, i.m.

⁵⁴ U.o.

⁵⁵ Diplomatic Culinary Partnership (elérhető: <https://www.state.gov/diplomatic-culinary-partnership/>, letöltve: 2025. október 10.)

⁵⁶ DPRK Restaurant in Amsterdam (elérhető: <https://web.archive.org/web/20140905020215/http://nkleadershipwatch.wordpress.com/2014/01/21/dprk-restaurant-in-amsterdam-reopened-under-new-ownership/>, letöltve: 2025. 11. 09.)

vacsorák és fogadások, kóstolók, esetleg főzőbemutatók. Mint ahogy említettem, ezek nem jogi szabályozás kérdései, viszont korlátozhatják protokolláris szabályok. A fogadások az etikett előírásait követik, hiszen a legmagasabb szintű diplomáciai kapcsolatépítésre szolgálnak. A különböző kóstolók már sokkal inkább a szélesebb nyilvánosság felé irányulnak, bemutatják az adott ország, régió specialitásait; akár még arra is lehetőséget biztosíthatnak, hogy a résztvevők elkészítsék az eléjük tárt ételeket. Mi lehet ezeknek a hozadéka? Elősegíthetik a kulturális turizmus fellendülését, vonzzák a turistákat az országba, ezzel is hozzájárulva a gazdasági növekedéshez. Ennek keretein belül érdemes lehet a diplomáciai képviselőnek gasztronómiai túrákat és tanfolyamokat tartani, akár turisztikai társaságokkal karöltve.

További fontos, az egyezményben szereplő funkció a fogadó állam kormányával való tárgyalás. A gasztronómia tudatos alkalmazása több szempontból is hozzájárulhat a megbeszélések gördülékeny lefolytatásához. A díszvacsorákon és egyéb formális rendezvényeken túl segítheti a bizalomépítést az informális és közvetlenebb légkört teremtő közös étkezés. A helyi ételek megosztása gesztusértékű, az ételek megkóstolása pedig a fogadó ország és annak kultúrája felé mutatott tisztelet kifejezése. A gasztronómia segíthet oldani a feszültséget, elősegítheti a kompromisszumok megkötését. A finom ételek és italok fogyasztása serkenti a beszélgetést és a kreatív gondolkodást. A fogadó ország megismerése mellett a képviselő tagjai egyúttal bemutathatják saját kultúrájukat is, ezzel segítve a tárgyaló felek hazai identitását.

„A fehér asztalnál a legvéresebb szájú szónokok is fölengednek, és szolid hírokat pengetnek az elkeseredett forradalmárok.”⁵⁷ – írja Krúdy. A tárgyalásokon is hasonlóképp oldódik a feszültség egy közös étkezés alkalmával.

A diplomatáknak egyúttal lehetőségük van a gasztrodiplomácia köré épülő ún. nemzetközi *branding* programok kezdeményezésére is. A népszerűsítés legkézenfekvőbb útja véleményem szerint ebben az esetben a márkaépítésben rejlik. Ez a gasztrodiplomácia szempontjából abban teljesedik ki, hogy az ország arculatát annak nemzeti ételei és italai révén mutatják be, fejlesztik, kiemelve a nemzeti konyhában rejlő különlegességeket. A gasztrodiplomáciában alkalmazott márkaépítésnek is rengeteg módja lehet. A legcélszerűbbnek talán a jellegzetes ételek népszerűsítése mondható. A *brand* építését segíti továbbá, ha az állam olyan éttermeket és séfeket támogat, akik nemzetközi szinten működnek, külföldön népszerűsítik az ország konyháját. (A márkaépítésben egyébként Peru az élen jár, a *Marca Perú*⁵⁸ keretein belül a kormány egy nemzeti *branding* programot működtet, amelynek legfőbb célja a perui kultúra, ezek alapján pedig a hazai konyhájuk népszerűsítése nemzetközi szinten. A kezdeményezésnek köszönhetően Peru ország-imázsa jelentősen javult, hozzájárult a turizmus fellendüléséhez is. Ezt igazolandó, az ország 2019-ben elnyerte a *World Travel Awards* „A világ legjobb gasztronómiai desztinációja” címet, amit egyébként 2023-ban is ennek az államnak ítéltek meg.⁵⁹) Az élelmiszer-export sem egy elhanyagolható spektruma a márkaépítésnek, ugyanis ezzel az ország kulináris különlegességei a nemzetközi piacon is megjelenhetnek.

Az 1961-es egyezményben szereplő további funkció a küldő állam és polgárainak védelme a fogadó államban (a nemzetközi jog által megengedett keretek között). A gasztrodiplomácia szempontjából a védelem a nemzeti identitás és a kulturális örökségek megóvásában rejlik. Fontos az is, hogy a küldő állam gasztrodiplomáciai törekvései úgy valósuljanak meg, hogy azok nem sértik a fogadó állam értékeit.

A nemzetközi együttműködés céljából a nagykövetségek élhetnek a közös gasztronómiai projektek lehetőségével is. Összefoghatnak más országokkal a tudásmegosztás és a tapasztalatcsere érdekében. Újdonságnak tűnhet, azonban a gyakorlatban számos példával találkozhatunk, ami a nemzetközi kulináris együttműködés hatékonyságát hivatott igazolni. A mediterrán diétát az UNESCO 2013-ban vette fel a Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listájára. Az étrendet Ciprus, Görögország, Olaszország, Marokkó és Horvátország együttesen népszerűsítik.

A fogadó országban működő képviselők a helyi kutatókkal közösen vizsgálhatják országaik hagyományait, kulturális jelentőségét, kulináris történelmét. A fogadó és a küldő államban párhuzamosan rendezhetnek különböző gasztronómiai rendezvényeket, illetve szakmai csereprogramon keresztül a szakácsok, élelmiszer-előállítók, vendéglátók tanulhatnak egymástól, megoszthatják tapasztalataikat.

Bár kétségtelenül rengeteg pozitív hozadéka van a gasztrodiplomácia alkalmazásának, felmerülhetnek kételyek is a témával kapcsolatban. Kihívást jelenthet a kulturális érzékenység és a sokszínűség tiszteletben tartása. Egyes kultúrák népszerűsítésének lehet egyfajta invazív visszhangja, amit a túlzott reklámozás, éttermek telepítése okozhat. Igencsak érzékeny téma ez, hiszen a gasztronómia egy összetett kulturális jelenség, amely

⁵⁷ KRÚDY Gyula: *A főispán ebédel*, 1977, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

⁵⁸ Blog Perú (elérhető: <https://peru.info/en-us/brand-peru/about>, letöltve: 2025. november 11.)

⁵⁹ World Travel Awards (elérhető: <https://www.worldtravelawards.com/award-worlds-leading-culinary-destination-2023>, letöltve: 2025. december 10.)

szorosan kapcsolódik az identitáshoz, a nemzeti hagyományokhoz és a történelemhez. Kiemelkedően fontos tehát, hogy a gasztrodipomáciai tevékenységek kapcsán tiszteletben tartsuk a különböző kultúrák kulináris értékeit, elkerülve az adott kultúra hagyományainak a többi fölé helyezését, illetve a kulturális kisajátítást. Aggályokat vethet fel továbbá, hogy miként lehetne aktívan alkalmazni a fenntarthatóságot a gasztrodipomáciában. A helyi élelmiszertermelők kiszorulhatnak a piacról a nagyipari termelőkkel, tömegeket vonzó étteremláncokkal szemben.

Ezek a felmerülő kihívások indokolhatják a nemzetközi szintű jogi szabályozást. A szellemi tulajdon jog szintjén kellene szabályozni a nemzetek gasztronómiáját? Bizonyos körülmények között védelmet nyújtana a kulturális kisajátítás ellen, segíthet megőrizni a hagyományos recepteket az utókor számára. Környezetvédelmi szempontból is igényt teremthet a szabályozásra a gasztrodipomácia céljából exportált ételek eljuttatása egyik országból a másikba. Nemzetközi környezetvédelmi, akár élelmiszerbiztonsági szabályok biztosítanák az élelmiszerek minőségét, a környezetre gyakorolt káros hatások minimalizálását. A környezetvédelmi jogszabályok emellett segíthetnek megőrizni a biológiai sokféleséget, ami egyúttal a gasztronómiai sokféleséghez is elengedhetetlen.

A fent említettek alapján, bár a későbbiekben, a gasztrodipomácia térnyerésével indokoltá válhat, jelenleg nincs különösebb szükség arra, hogy ezt az ágazatot átfogó jogi védelem alá helyezték az államok. Azonban, ha ez a kapcsolatépítési forma a nagykövetségek és konzulátusok kiemelt hatáskörévé válik, véleményem szerint fontossá válna a szabályok kodifikálása. Napjainkban a gasztrodipomácia megjelenhet különböző szervezetek által lebonyolított kulturális programokként, de – amint azt láthattuk – nem ritka az sem, hogy az államok veszik kezükbe a gasztronómiai feladatok megvalósítását. Ha a gasztrodipomácia idővel a dipomáciai képviseltek monopóliumává válna, többek között élelmiszerbiztonsági, etikai okokból is célszerű lenne egy, a nemzetközi jogra jellemző *soft law* keretbe foglalni az ágazathoz fűződő elveket, előírásokat. Egy ilyen egyezmény magába foglalhatná azokat az alapvető elvárásokat, amelyek mérsékelnék a gasztrodipomácia helytelen alkalmazásával járó kulturális ellentéteket, illetve olyan szabályozásokat tartalmazna, amelyek nemzetközi jogi szinten felügyelnék a gasztrodipomáciai célból exportált ételek minőségét, azok környezetre gyakorolt hatását. Az egyezmény mindemellett támogathatná a kistermelőket is, hiszen a gasztrodipomáciának nem elsődleges feladata a profitszerzés.

A későbbi jogi szabályozás egyfajta nemzetközi jogbiztonságot teremtene, jogi keretek között pedig a különböző gasztrodipomáciai programok hatékonyabban működhethetnének. A jogi szabályozás hozzájárulna a gasztronómiai örökség megőrzéséhez, továbbá elősegítené a fenntartható gasztronómia és az élelmiszerbiztonság érvényesülését. Úgy vélem azonban, ennek előfeltétele, hogy a gasztrodipomácia a képviseltek sajátjaként jelenjen meg a nemzetközi politikában, továbbá, hogy az államok szükségesnek érezzék az átfogó szabályozás létrehozását. Jelenleg az államok nem igényelnek ilyen kodifikációt. Ezt indokolhatja, hogy a gasztrodipomácia még a külpolitikának egy kialakulóban lévő válfaja, egyébként pedig az államok saját adottságaikhoz és kapacitásukhoz alakítják gasztrodipomáciájukat. Ennek függvényében még egységes joggyakorlat sem alakult ki a kulináris dipomácia alkalmazását illetően, így jelenleg egy egységes szabályozás alaptalannak bizonyulna.

Jelenlegi állása szerint a gasztrodipomáciát a szabályozás szintjén nem indokolt nemzetközi jogi keretek közé szorítani, mindazonáltal az ágazat olyan lehetőségeket rejt magában, amiket a későbbiekben minden bizonnyal egyre több állam fog beépíteni külpolitikájába. Ez alapján azt gondolom, a kulináris dipomáciai programok szervezése a jövőben egyre inkább a képviseltek feladata lesz, akik kooperatív módon együttműködhetnek egyéb nemzetközi szervezetekkel. Bár még nincs átfogó jogi szabályozás a gasztrodipomáciát illetően, napjainkban is célszerű az államoknak bizonyos alapelvek mentén haladni. Ilyen lehet például a kultúrák tiszteletben tartása, vagy éppen a fenntarthatóság támogatása. A gasztrodipomácia jelenleg is nagy sikereknek örvend, és sok ország aktívan alkalmazza, a közeljövőben várhatóan a nemzetközi jogban való felhasználása sokkal kiterjedtebb lesz, így hatása a kapcsolatépítésben és az országok gazdasági fejlődésében is markánsabban megjelenik majd.

FORRÁSJEGYZÉK

Jogszabályok, egyéb dokumentumok jegyzéke

- [1.] 1965. évi 22. törvényerejű rendelet a dipomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés kihirdetéséről.
- [2.] 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.
- [3.] 2006. évi XXXVIII. törvény a *szellemi kulturális örökség megőrzéséről* szóló 2003-as egyezmény kihirdetéséről.

- [4.] UNESCO Alapokmánya, kihirdette a 2009. évi XXXII. törvény az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Alkotmányának kihirdetéséről.
- [5.] UNESCO, 1946. ECO/CONF/29 Conference for the Establishment of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO Archives (elérhető: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000117626>, letöltve: 2025. november 13.)
- [6.] ENSZ Közgyűlés 685 (VII) számú határozata – 1952. december 5.

Szakirodalom

- [1.] ANHOLT, Simon: *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations, Cities, and Regions*. 2007, Palgrave MacMillan, New York.
- [2.] BORÓK György: *A diplomáciai kapcsolatok joga*, 2013, Nemzeti Közszerzői Egyetem, (elérhető: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/100082>, letöltve: 2025. október 10.)
- [3.] CARTA, Caterina and HIGGOTT, Richard (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG.
- [4.] CHAPPLE-SOKOL, Sam: Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds in *The Hague Journal of Diplomacy*, 2013/8. szám.
- [5.] GRINCHEVA, Natalia: *Cultural Diplomacy* in GILBOA, Eytan (szerk.): *A Research Agenda for Public Diplomacy*, 2023, Edward Elgar Publishing, Northampton.
- [6.] HIGGOTT, Richard: *EU Cultural Diplomacy: A Contextual Analysis of Constraints and Opportunities* in CARTA, CATERINA and HIGGOTT, RICHARD (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG.
- [7.] HIGGOTT, Richard and PROUD, Virginia: *The Influence of Populism and Nationalism on European International Cultural Relations and Cultural Diplomacy* in CARTA, Caterina and HIGGOTT, Richard (szerk.): *The European Union in International Affairs*, 2020, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG.
- [8.] HUTTUNEN, Miia: *Politicised Cinema: Post-War Film, Cultural Diplomacy and UNESCO*, 2022, Routledge, New York.
- [9.] KÖRNYEI Ágnes: Ízletes diplomácia: Nemzeti konyhák a nemzetközi kapcsolatokban in *Humán Innovációs Szemle*, 2025/16. szám (elérhető: <https://doi.org/10.61177/HISZ.2025.16.2.10>, letöltve: 2025. december 08.)
- [10.] KRÚDY Gyula: *A főispán ebédel*, 1977, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- [11.] LEAVES, W. H. C.: Can UNESCO Be of Aid in World Crisis? in *Foreign Policy Bulletin*, 1958/38. szám
- [12.] LIPSCOMB, Anna: *Culinary Relations: Gastrodiplomacy in Thailand, South Korea, and Taiwan*, 2019, The Yale Review of International Studies, YRIS Essays – Taste of Asia
- [13.] NYE, Joseph S.: Soft Power: The Evolution of a Concept in *Journal of Political Power*, 2021/14. szám
- [14.] PHAM, Mary Jo A.: Food as Communication: A Case Study of South Korea's Gastrodiplomacy, in *Journal of International Service* 22, 2013/1. szám (elérhető: <https://thediبلوماسistdotcom.files.wordpress.com/2013/01/jis-spring-2013-issue-gastrodiplomacy.pdf>, letöltve: 2025. november 09.)
- [15.] ROCKOWER, Paul: Korean Tacos and Kimchi Diplomacy in *USC Public Diplomacy*, 2010. 03. 25., (elérhető: <https://www.uscpublicdiplomacy.org/blog/korean-tacos-and-kimchi-diplomacy>, letöltve: 2025. október 05.)
- [16.] ROCKOWER, Paul: Projecting Taiwan's Public Diplomacy Outreach in *Issues and Studies*, 2011/47. szám
- [17.] SPENCE, J., YORKE, C. and MASSER, A. (szerk.): *Contemporary diplomacy in action: New perspectives on diplomacy*, 2021, Routledge.
- [18.] SUNITKUL, Wantanee: "Gastrodiplomacy in tourism" in *Current Issues in Tourism*, 2017. (elérhető: <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2017.1363723>, letöltve: 2025. december 05.)
- [19.] SUROWIEC, Paweł and MANOR, Ilan (szerk.): *Public Diplomacy and the Politics of Uncertainty*, Palgrave Macmillan Series in *Global Public Diplomacy*, 2021, Palgrave Macmillan, Springer Nature Switzerland AG.
- [20.] TÁLAS Péter: A nemzetközi hatalmi viszonyok változása, geopolitikai következmények in: FINSZTER Géza - SABJANICS István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. 2017, Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- [21.] *Új diplomáciai lexikon*, 2021, Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- [22.] VASANT, Khusita: *The Art of Currying Favor to Win Hearts*, 2015, Universität Wien, Vienna.

Internetes források

- [1.] Lists of Intangible Cultural Heritage and the Register of good safeguarding practices (elérhető: <https://ich.unesco.org/en/lists?text=food&multinational=3#tabs>, letöltve: 2026. január 20.)
- [2.] The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (elérhető: <https://ich.unesco.org/doc/src/01852-EN.pdf>, letöltve: 2025. december 28.)
- [3.] Diplomatic Culinary Partnership (elérhető: <https://www.state.gov/diplomatic-culinary-partnership/>, letöltve: 2025. október 10.)
- [4.] DPRK Restaurant in Amsterdam (elérhető: <https://web.archive.org/web/20140905020215/http://nkleadershipwatch.wordpress.com/2014/01/21/dprk-restaurant-in-amsterdam-reopened-under-new-ownership/>, letöltve: 2025. december 09.)

- [5.] Blog Perú (elérhető: <https://peru.info/en-us/brand-peru/about>, letöltve: 2025. november 11.)
- [6.] World Travel Awards (elérhető: <https://www.worldtravelawards.com/award-worlds-leading-culinary-destination-2023>, letöltve: 2025. december 10.)
- [7.] The Economist. *Thailand's Gastro-Diplomacy*. The Economist, 21 Feb. 2002, (elérhető: www.economist.com/asia/2002/02/21/thailands-gastro-diplomacy, letöltve: 2025. november 13.)

